

Op welke wijze verhoudt de vertelling van de Massadalegende in het nominatiedocument uit het jaar 2000 zich tot de vertelling uit de primaire bronnen en de verschillende interpretaties uit de twintigste eeuw?

De nationale legende van Massada

De representatie van een nationaal verhaal als werelderfgoed

Arjanna Honkoop
Ges-Bachelor Eindwerkstuk
Begeleider: Floris van den Eijnde

De nationale legende van Massada

De representatie van een nationaal verhaal als werelderfgoed

Arjanna Honkoop

Geschiedenis Bachelor Eindwerkstuk, 7.5 EC

Datum: 19 januari 2018

Onderwijsinstelling: Universiteit Utrecht

Opleiding: Geschiedenis

Begeleider: Floris van den Eijnde

Aantal woorden: 8982

Samenvatting

De legende van Massada vertelt hoe een groep Joodse opstandelingen, die zich verschole hield op het rotsplateau Massada, in 73 n.Chr. massaal zelfmoord pleegde toen Romeinen het fort dreigden binnen te vallen. In de twintigste eeuw begonnen de zionisten deze legende als nationaal heldenverhaal te beschouwen. Archeologische vondsten bevestigden in de tweede helft van de twintigste eeuw deels het Massadaverhaal, maar tegelijk werd de nationale vertelling steeds vaker door socialisten aangevallen. In deze context werd Massada in 2000 door de Israëlische staat genomineerd voor een plaats op de Unesco Werelderfgoedlijst.

De probleemstelling van dit onderzoek luidt: 'Op welke wijze verhoudt de vertelling van de Massadalegende in het nominatiedocument uit het jaar 2000 zich tot de vertelling uit de primaire bronnen en de verschillende interpretaties uit de twintigste eeuw?'

Om deze vraag te beantwoorden, worden allereerst de primaire bronnen, de vertelling van Josephus en de archeologische vondsten, geanalyseerd. Vervolgens worden de zionistische interpretatie van en de socialistische kritieken op het verhaal besproken. Uiteindelijk wordt het nominatiedocument geanalyseerd en worden de eerdere conclusies hierbij bestudeerd.

Uit het onderzoek blijkt dat het verhaal populair werd onder de zionisten, een linkse socialistische stroming. Toen Israël als staat meer consolideerde, werd de legende steeds meer als conservatief beschouwd en ontwikkelden linkse groepen kritiek op de legende. In het nominatiedocument komen deze verschillende visies samen. De legende wordt hierin enerzijds als heroïsch verhaal beschouwd, naar de mening van de zionisten, maar wordt anderzijds bekritiseerd doordat het verhaal als 'mythe' wordt beschreven.

Het nominatiedocument waarin Massada als werelderfgoed wordt voorgesteld, representeert dus de veranderde politieke visie op het Massadaverhaal. Hieruit kan worden geconcludeerd dat werelderfgoed onderhevig is aan politieke belangen en niet slechts *Outstanding Universal Value* heeft, zoals Unesco claimt. Vervolgonderzoek naar werelderfgoed zou zich kunnen richten op andere nominatiedocumenten om daarvan de politieke motieven in beeld te brengen.

Inhoud

Inleiding	5
1. Primaire bronnen over de legende van Massada	9
I. De vertelling van Flavius Josephus	9
II. Flavius Josephus in context	11
III. Archeologische vondsten	14
2. De Massadalegende in de twintigste eeuw	18
I. De zionistische 'herontdekking' van Massada	18
II. Archeologische opgravingen door Yigael Yadin	21
III. De Massadalegende als sociale 'mythe'	24
3. Massada als werelderfgoed	29
I. Het nominatiedocument	29
II. In context - Reacties in kranten en anno 2017	33
Conclusie	36
Literatuurlijst	38
Bijlagen	45
I. Plattegrond Massada	45
II. Tabel Nachman Ben-Yehuda	46

Inleiding

The tragic events during the last days of the Jewish refugees who occupied the fortress and palace of Masada make it a symbol both of Jewish cultural identity and, more universally, of the continuing human struggle between oppression and liberty.¹

Het bovenstaande citaat was een van de hoofdargumenten waardoor Massada, een rotsplateau bij de Dode Zee, in 2001 op de werelderfgoedlijst van Unesco kwam. Het idee dat Massada de Joodse identiteit symboliseert, is gebaseerd op de vertelling van Flavius Josephus. Josephus beschreef hoe de laatste opstandelingen aan het einde van de Joodse oorlog, rond 70 n.Chr., zich terugtrokken op Massada.² Toen de Romeinen Massada belegerden en dreigden te veroveren, verkozen de opstandelingen hun vrijheid boven het leven en pleegden massaal zelfmoord.

Dit verhaal nam in populariteit toe tijdens de oprichting van Israël in de twintigste eeuw. In de jaren zestig groeide de interesse naar Massada onder academici, mede door de grootschalige archeologische opgraving op Massada die Yigael Yadin toen organiseerde.³ Enerzijds schreven archeologen artikelen over hoe de opgravingen het Massadaverhaal al dan niet bevestigden, anderzijds beschreven sociologen de doorwerking van het 'heroïsche' Massadaverhaal als 'mythe' in de samenleving.⁴ Ondertussen nomineerde Israël Massada in 2000 voor de Unesco Werelderfgoedlijst.⁵

De probleemstelling van dit onderzoek is: 'Op welke wijze verhoudt de vertelling van de Massadalegende in het nominatiedocument uit het jaar 2000 zich tot de vertelling uit de primaire bronnen en de verschillende interpretaties uit de twintigste eeuw?' In het nominatiedocument worden de waarde van Massada en het daarbij behorende belegerings- en veroveringsverhaal beschreven. Hoewel de

Annotatie voorblad:

Andrew Shiva, 'Aerial view of Masada in the Judean Desert with the Dead Sea in the Distance', *foto* (28 maart 2013), https://en.wikipedia.org/wiki/File:Israel-2013-Aerial_21-Masada.jpg (4 januari 2018).

¹ World Heritage Centre, 'WHC nomination documentation 1040.pdf' (16 december 2001), whc.unesco.org/en/list/1040/documents/ (4 januari 2018) aldaar criterion (VI).

² Flavius Josephus, (J.) *Bellum Judaicum (De Joodse oorlog)* (B.J.) (Rome ca. 75 n.Chr.) Vertaling G. A. Williamson (Middlesex 1969) aldaar VII.

³ Yigael Yadin, *Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand* (Londen 1966) aldaar 11-14.

⁴ Nachman Ben-Yehuda, *The Masada myth. Collective memory and mythmaking in Israel* (Jeruzalem 1995) aldaar 3.

⁵ Israel National Commission for Unesco, *Masada. Proposed World Heritage site. By the State of Israel* (Jeruzalem 2000).

waarde van het Massadaverhaal veel is bediscussieerd, is er nog geen onderzoek gedaan naar het nominatiedocument en naar de vraag hoe hierin het Massadaverhaal wordt beschreven. Dergelijk onderzoek zou juist kunnen verklaren hoe de Israëlische overheid zich in 2000 tot het Massadaverhaal verhield. Het Unescodocument kan verder bij uitstek aantonen hoe Israël nationale identiteit verbindt met een verhaal uit de oudheid.

Om de hoofdvraag te beantwoorden, wordt in het eerste hoofdstuk onderzocht hoe de primaire bronnen het Massadaverhaal presenteren. Dit wordt gedaan aan de hand van de enige overgeleverde primaire vertelling, *De Joodse oorlog*, en de archeologische bronnen die zijn gevonden op Massada. In hoofdstuk twee wordt bekeken hoe het Massadaverhaal in de twintigste eeuw werd geïnterpreteerd, eerst door zionisten, maar later ook door archeoloog Yigael Yadin en socioloog Nachman Ben-Yehuda. Yadin is belangrijk voor dit onderzoek omdat hij grote bekendheid genoot in Israël en een invloedrijk archeologisch boek over Massada heeft geschreven. Ben-Yehuda verwoordde in zijn boek zeer gedetailleerd de kritieken die er in de tweede helft van de twintigste eeuw op de legende van Massada waren. Yadin en Ben-Yehuda vertegenwoordigen op deze manier twee belangrijke interpretaties uit de twintigste eeuw. In hoofdstuk drie wordt tenslotte onderzocht hoe het nominatiedocument de Massadalegende presenteert en welke plaats de primaire vertelling en de visies van Yadin en Ben-Yehuda daarin hebben.

Over Massada is in de twintigste eeuw in veel verschillende wetenschappelijke disciplines gedebatteerd. Zo werd er kritiek geleverd op Yigael Yadins archeologische interpretatie van de vondsten op Massada, omdat hij die te minutieus aan Flavius Josephus probeerde te verbinden. Zijn interpretatie werd bediscussieerd omdat de betrouwbaarheid van Flavius Josephus niet vaststaat.⁶ Historici debatteren al verscheidene decennia over de waarde van diens werk. In de jaren tachtig en negentig speelde er ook een sociologisch debat rondom Massada, waarbij Ben-Yehuda meende dat het oorspronkelijke verhaal vervormd was tot een 'heroïsche mythe' die de Israëlische samenleving een gemeenschapsgevoel moest geven.⁷ Verder spelen ook grotere debatten over

⁶ Steve Mason, *A history of the Jewish war 66-74* (Cambridge 2016) aldaar 136.

⁷ Ben-Yehuda, *The Masada myth*, 3-26.

Maoz Azaryahu en Aharon Kellerman, 'Symbolic places of national history and revival: A study in Zionist mythical geography', *Transactions of the Institute of British Geographers* 24 (1999) 1, 109-123, aldaar 117.

erfgoed en werelderfgoed een rol, doordat Massada een aantal jaren terug werelderfgoed is geworden. De groeiende historische discipline *erfgoedgeschiedenis* werkt met een problematisch begrip. Erfgoed is namelijk niet objectief, maar wordt beïnvloed door voornamelijk politieke motieven bij de initiatiefnemers. Erfgoedhistoricus Anneleen Arnout meent terecht dat erfgoed vaak continuïteit impliceert en identiteitsbevestigend werkt.⁸ Erfgoed is dus constructief en zal ook als zodanig worden onderzocht in dit onderzoek. Ook werelderfgoed is daarom geen onproblematisch gegeven. Kunsthistorica Marlite Halbertsma laat zien dat politieke motivaties veel invloed hebben op de werelderfgoedlijst en dat het hoofdcriterium van werelderfgoed, namelijk *Outstanding Universal Value*, zeer bediscussieerbaar is.⁹

Tot nu toe werd de opstandelingenperiode op Massada bewust het 'Massadaverhaal' genoemd. In literatuur over Massada komt vaak het begrip 'mythe' voor, maar dit begrip is te gekleurd, omdat Ben-Yehuda met dit concept zijn stelling over Massada vormgeeft. Voor hem betekent 'de mythe van Massada' een opzettelijk verwrongen versie van het Massadaverhaal die leeft in de Israëliëse samenleving.¹⁰ Wanneer dit eindwerkstuk het woord 'mythe' zou hanteren, kan dit dus suggereren dat het de positie van Ben-Yehuda aanhangt. 'Mythe' is geen synoniem voor 'verhaal', want ook egyptoloog Jan Assmann ziet 'mythe' als het gebruik van geschiedenis voor een doel.¹¹ De Amerikaanse antropoloog William Bascom geeft met zijn definitie van 'legende' een bruikbaar en neutraler begrip voor het Massadaverhaal. Bascom definieert 'legende' als een feitelijk verhaal over helden dat speelt met het verleden en tradities. Deze definitie sluit beter bij het Massadaverhaal aan, wat een nationaal historisch heldenverhaal is.¹²

De Massadalegende werd, zoals eerder benoemd, populair tijdens de vorming van de staat Israël. Verschillende wetenschappers hebben de samenhang tussen staatvorming, identiteit en tradities onderzocht. Zo werken naties volgens

⁸ Anneleen Arnout, 'Lieux de mémoire. Erfgoed en geschiedenis', *Tijdschrift voor geschiedenis* 122 (2009)4, 538-549, aldaar 543.

⁹ Marlite Halbertsma en Marieke Kuipers, *Het erfgoeduniversum. Een inleiding in de theorie en praktijk van cultureel erfgoed* (Bussum 2014) aldaar 105-106, 111.

¹⁰ Ben-Yehuda, *The Masada myth*, 8.

¹¹ Jan Assmann, *Cultural memory and early civilization. Writing, remembrance, and political imagination* (Cambridge, New York 2011) aldaar 59-60.

¹² Bascom, 'The forms of Folklore', 5, 16-17.

de antropoloog Benedict Anderson als *imagined communities*,¹³ denkbeeldige constructies die mensen een gemeenschapsgevoel geven van eenheid, terwijl er verdeeldheid is.¹⁴ Dit gemeenschapsgevoel kan volgens Assmann alleen ontstaan met behulp van collectieve herinneringen, wat hij *memory culture* noemt.¹⁵ Deze collectieve herinneringen ontstaan, volgens historicus Eric Hobsbawm, tijdens staatsvorming vaak met *invention of tradition*. Een traditie suggereert volgens Hobsbawm een eeuwenlange achtergrond terwijl deze nog maar kort bestaat.¹⁶ Massada was dus waarschijnlijk voor Israël een collectieve herinnering die het antieke verleden aan de moderne staat verbond als *invention of tradition* om zo een gemeenschapsgevoel te creëren. Massada valt hiermee binnen de definitie van *lieux de mémoire* van Frans' historicus Pierre Nora.¹⁷

Dit onderzoek concentreert zich op de legende van Massada, die het einde van de opstandelingen op Massada beschrijft. Daarom zal alleen primaire en secundaire literatuur worden besproken die deze legende of de interpretatie ervan bespreekt. Het onderzoek gebruikt vooral primaire bronnen, zoals de vertelling van Josephus, archeologische bronnen van Massada, en het nominatiedocument. De secundaire literatuur zal gebruikt worden om de interpretaties uit de twintigste eeuw te beschrijven en om de debatten die rondom de primaire bronnen spelen beter te kunnen verklaren.

Tenslotte behelst het onderzoek verschillende tijdspannen. De jaren zeventig tot circa 75 n.Chr., de tijd waarin Massada 'viel', vormen de kern van het onderzoek en hier wordt telkens op gereflecteerd. Verder wordt de twintigste eeuw besproken omdat het Massadaverhaal in deze eeuw populair werd, maar tegelijk heel verschillend werd geïnterpreteerd. Uiteindelijk wordt door het onderzoek naar de inhoud en context van het nominatiedocument uit 2000 ook de houding ten opzichte van het Massadaverhaal in dit jaar onderzocht.

¹³ Benedict Anderson. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Londen 2016) aldaar 6.

¹⁴ Anderson, *Imagined Communities*, 7.

¹⁵ Assmann, *Cultural Memory and Early Civilization*, 16.

¹⁶ Eric Hobsbawm, *The Invention of Tradition* (Cambridge 2012) aldaar 1-14.

¹⁷ Pierre Nora, 'Preface to the English-Language Edition', in Pierre Nora ed., *Realms of Memory: Rethinking the France Past* (New York 1996) aldaar XVII.

Arnout, 'Lieux de mémoire', 540.

1. Primaire bronnen over de legende van Massada

Om erachter te komen op welke wijze het nominatiedocument de Massadalegende presenteert, is het belangrijk in dit eerste hoofdstuk terug te gaan naar de basis. Daarom is de deelvraag van dit hoofdstuk, 'welk beeld schetsen de primaire bronnen van de Massadalegende?' Deze vraag wordt beantwoord door in de eerste paragraaf te beschrijven hoe Flavius Josephus' in *De Joodse oorlog* de val van Massada beschreef. Josephus' vertelling is de enige overgeleverde literaire bron over de belegering en verovering van Massada. In de daarop volgende paragraaf wordt Josephus' betrouwbaarheid behandeld. In de derde paragraaf worden de archeologische vondsten op het rotsplateau van Massada besproken.

1.1 De vertelling van Flavius Josephus

In *Ιστορία Ἰουδαϊκοῦ πολέμου*, ofwel *De Joodse oorlog*, beschreef Flavius Josephus de Joodse opstand tegen de Romeinen die tussen 66 en 70 n.Chr. rondom Jeruzalem plaatsvond.¹⁸ De Joodse opstand wordt gekenmerkt door veel onderling conflict tussen verschillende groeperingen Joden. Extremistische opstandelingen vielen Joden aan die vredelievend tegenover de Romeinen waren.¹⁹ Een van hen, Menahem, 'took his friends with him and went off to Masada, where he broke open King Herod's armoury and distributed weapons to his fellow-townsmen and other bandits.'²⁰ Menahem nam Herodes' wapens mee naar Jeruzalem en werd daar het hoofd van de opstandelingen. Kort daarna werden hij en veel van zijn volgelingen echter gedood door andere opstandelingen.²¹ 'A very few escaped by slipping away to Masada, among them Eleazar son of Jairus who was related to Menahem and later became autocrat of Masada.'²²

Deze gevluchte groep op Massada bestond volgens Josephus uit Sicarii. Zij plunderden vanaf Massada de dorpjes in de omgeving.²³ De opstandelingen op Massada worden tegenwoordig vaak 'Zeloten' genoemd, extremistische farizeeërs,

¹⁸ J. *BJ.*

¹⁹ J. *BJ.* II. 416-435.

²⁰ J. *BJ.* II. 457.

²¹ J. *BJ.* II. 435-457.

²² J. *BJ.* II. 457.

²³ J. *BJ.* IV. 409.

maar Josephus noemt Eleazar en zijn gevolg 'Sicarii'.²⁴ Sicarius betekent vrij vertaald 'moordenaar', wat al enigszins aangeeft dat het om een zeer extremistische groepering ging.²⁵ Na de verovering van Jeruzalem in 70 n.Chr. waren er nog maar een paar plaatsen van verzet. Machaerus was in 72 n.Chr. het een-na-laatste fort dat werd ingenomen.²⁶

Flavius Silva, who, seeing the rest of the country reduced to impotence and only one fortress still holding out, marched against it with all available sources. The fortress was Masada, occupied by the Sicarii under the command of an influential man called Eleazar.²⁷

Josephus volgt met een zeer negatieve beschrijving van de Sicarii op Massada. Hij beschrijft Sicarii als extremisten die alle collaborerende Joden als hun vijanden zagen en zo hun eigen barbaarse gedrag goedkeurden. Eleazar was volgens Josephus een schurk.²⁸ Nadat Flavius Silva een kamp had opgeslagen, besloot hij dat hij via een witte klif aan de westzijde Massada zou binnenvallen.²⁹ De Romeinen bekogelden Massada en tegelijkertijd beukten ze met een ram vanuit de belegeringstoren, die ze op de witte klif hadden geplaatst, continu op de ommuring van Massada.

Till at long last a breach was made and a small section collapsed. Inside however the Sicarii had lost no time in building a second wall [...] Huge baulks were laid lengthwise. [...] Seeing this Silva decided that fire was the best weapon against such wall.³⁰

Nadat de muur in brand was gezet, besloten de Romeinen de volgende ochtend vroeg Massada in te nemen.³¹ Eleazar zag in dat de zaak verloren was en sprak tot de andere opstandelingen: 'For we were the first of all to revolt, and shall

²⁴ M. J. H. M. Poorthuis, *De Joodse groeperingen ten tijde van Jezus. Oorsprong, inhoud en relatie tot Jezus* ('s-Hertogenbosch 1989) aldaar 27.

²⁵ Solomon Zeitlin, 'Masada and the Sicarii', *Jewish Quarterly Review* 55 (1965) 4, 299-317, aldaar 314-317. Morton Smith, 'Zealots and Sicarii, Their origins and relation', *The Harvard Theological Review* 64 (1971) 1, 1-19, aldaar 18.

²⁶ J. *BJ.* VII. 163-191.

²⁷ J. *BJ.* VII. 247.

²⁸ J. *BJ.* VII. 247-275.

²⁹ J. *BJ.* VII. 304.

³⁰ J. *BJ.* VII. 304-329.

³¹ J. *BJ.* VII. 329.

be the last to break off the struggle. And I think it is God who has given us this privilege, that we can die nobly and as free men, unlike others who were unexpectedly defeated.’³² ‘Let us pay the penalty not to our bitterest enemies, the Romans, but to God – by our own hands.’³³ Eleazar merkte echter op dat zijn volgelingen hem niet bijvielen en reageerde met opzweepende woorden: ‘You are not a bit different from all and sundry in courage and boldness, you who fear death even when it means the end of utter misery.’³⁴ Na het tweede deel van zijn toespraak: ‘All his listeners cut him short and full of uncontrollable enthusiasm made haste to do the deed.’³⁵ De mensen verzamelden hun bezittingen en staken ze in brand.

‘and when ten of them had been chosen by lot to be the executioners of the rest [...] These unflinchingly slaughtered them all, then agreed on the same rule for each other, so that the one who drew the lot should kill the nine and last of all himself.’³⁶

Volgens Josephus waren er zo, drie jaar nadat de opstand in Jeruzalem was neergeslagen, 960 doden gevallen. De volgende dag drongen de Romeinen het kamp binnen ‘Seeing no enemy, but dreadful solitude on every side, fire within, and silence.’³⁷ Twee vrouwen en vijf kinderen hadden zich bij de massamoord verstopt en toen de Romeinen riepen, kwamen ze tevoorschijn en vertelden wat er was gebeurd. De Romeinen keken rond en vonden de rijen met doden. ‘They did not exult over them as enemies but admired the nobility of their resolve.’³⁸

1.2 Flavius Josephus in context

De vorige paragraaf formuleerde Josephus’ vertelling van de Massadalegende letterlijk, maar wat is eigenlijk de waarde van zijn vertelling? In de inleiding van *De Joodse oorlog* beschreef Flavius Josephus zichzelf en zijn werk als volgt:

³² J. *BJ.* VII. 329.

³³ J. *BJ.* VII. 329-355.

³⁴ J. *BJ.* VII. 355-380.

³⁵ J. *BJ.* VII. 380-405.

³⁶ J. *BJ.* VII. 405-432.

³⁷ J. *BJ.* VII. 405.

³⁸ J. *BJ.* VII. 405.

I myself (Josephus, son of Matthias) am a Hebrew by race, and a priest of Jerusalem; in the early stages I fought against the Romans, and of the later events I was an unwilling witness. [...] It is not my intention to counter the champions of the Romans by exaggerating the heroism of my own countrymen: I will state the facts accurately and impartially. At the same time the language in which I record the events will reflect my own feelings and emotions; for I must permit myself to bewail my country's tragedy.³⁹

Dit citaat toont aan dat Josephus, ondanks zijn betrokkenheid, onpartijdig probeert te zijn. De vraag of dit waarheidsdoel haalbaar was, is eeuwenlang negatief beantwoord. Josephus werd lang als verrader van het Joodse volk beschouwd, omdat hij zich had overgegeven aan de Romeinen toen zij Jotapata belegerden.⁴⁰ Het duurde volgens historicus Daniël R. Schwartz in Israël tot de jaren tachtig voordat Josephus niet meer algemeen als verrader werd gezien.⁴¹ Josephus simpelweg als verrader plaatsen doet echter geen recht aan zijn persoon en de complexe omstandigheden.

Allereerst moet Flavius Josephus worden begrepen als een man die in twee werelden stond en hierdoor werd gevormd. Josephus beschreef enerzijds dat Vespasianus hem het Romeinse burgerschap gaf en dat hij vertaalwerk deed voor Titus tijdens diens belegering van Jeruzalem.⁴² *De Joodse oorlog* was zelfs opgedragen aan de Flavische keizers. Anderzijds schreef Josephus open over zijn Joodse achtergrond en veroordeelde hij andere beschrijvingen die de Romeinen vleiden.⁴³ Zoals Thackeray terecht beweerde: 'The author found himself in a difficult position in trying to reconcile his position as Jewish patriot and counsellor of peace with Rome.'⁴⁴ De wetenschappelijk interpretaties van Josephus werkelijke motieven voor *De Joodse oorlog* lopen sterk uiteen. Zo beweerde John Curran dat Josephus probeerde te verklaren wat het betekende om Jood te zijn in een Romeinse wereld zonder tempel, terwijl Steve Mason Josephus' vertelling als een

³⁹ J. *BJ.* I. 7.

⁴⁰ J. *BJ.* III. 336-392.

⁴¹ Daniel R. Schwartz, 'From Masada to Jotapata. On Josephus in twentieth-century Hebrew scholarship', in: Honora Howell Chapman en Zuleika Rodgers, *A company to Josephus in his world* (Chichester 2016) 419- 439, aldaar 420.

⁴² Jona Lendering, 'Josephus', *Livius* (versie 5 juni 2017), <http://www.livius.org/articles/person/josephus/> (1 december 2017).

⁴³ J. *BJ.* I. 7.

⁴⁴ H. St. John Thackeray, *Josephus. The man and the historian* (New York 1967) aldaar 49.

soort traumaverwerking zag omdat Josephus volgens hem zocht naar verklaringen voor de oorlog.⁴⁵ Wat de echte motivatie ook was, het is belangrijk om te beseffen dat Josephus, ook in zijn vertelling van Massada, door verschillende belangen werd beïnvloed.

Ten tweede valt Josephus in zijn brongebruik niet zomaar te testen op betrouwbaarheid. Josephus schreef *De Joodse oorlog* waarschijnlijk rond 75 n.Chr. in Rome, waar hij rond 71 n.Chr. was aangekomen. Hij was dus gedurende de verovering van Massada, circa 73 n.Chr. al niet meer in Israël. Het is wel mogelijk dat hij Massada ooit gezien heeft. De informatie over de val van Massada moet echter op een voor de huidige wetenschap onbekende bron zijn gebaseerd. Historici betogen volgens Steve Mason daarom dat Josephus' beschrijving afhankelijk was van beschikbare informatie en dat dit zijn betrouwbaarheid aantast. Het verwerpen van Josephus om deze reden is volgens Mason echter verkeerd. Josephus schreef *De Joodse oorlog* niet om huidige historici een feitelijke reconstructie te geven.⁴⁶ Boeken waren in die tijd slechts bedoeld voor toehoorders uit de omgeving. Josephus wilde deze mensen overtuigen van zijn verhaal. Narratief was hierbij waarschijnlijk belangrijker dan feitelijke reconstructie. Het is belangrijk om Josephus dus in zijn tijd te begrijpen en niet als huidige geschiedkundige te testen.

Ten derde moet Josephus' werk worden begrepen als een artistiek verhaal dat hij schreef om de toehoorders van zijn verhaal te bemoedigen. *De Joodse oorlog* is een gedramatiseerde roman die gebaseerd is op feiten. In de toespraak van Eleazar is, volgens Mason, de retorische stijl van Josephus duidelijk te onderscheiden.⁴⁷ Josephus redeneert dat de overdreven retorische toespraken resulteerden in de zelfmoorden op Massada.⁴⁸ Daarnaast is Josephus kennis van Griekse retoriek in Eleazars toespraken terug te lezen. De kern van de toespraak kan op bronnen gebaseerd zijn, maar Josephus' beschrijving bevat daarnaast ook zijn eigen artistieke interpretatie.

⁴⁵ John Curran, 'Flavius Josephus in Rome', in: Jack Pastor, Pnina Stern en Menahem Mor (red.), *Flavius Josephus. Interpretation and history* (Leiden 2011) 65-86, aldaar 73-75.

Steve Mason, 'Josephus's Judean War', in: Honora Howell Chapman en Zuleika Rodgers (red.) *A companion to Josephus* (Chichester 2016) 11-35, aldaar 21.

⁴⁶ Steve Mason, *A history of the Jewish war 66-74* (Cambridge 2016) aldaar 136-137.

⁴⁷ Mason, 'Josephus's Judean War', 31-32.

⁴⁸ Ibidem.

Mason, *A history of the Jewish war 66-74*, 76-77.

Josephus' vertelling van Massada moet dus worden begrepen vanuit zijn Joods-Romeinse achtergrond. Zijn narratief bestaat niet alleen uit feiten, maar is ook een kunstwerk, autobiografie en redevoering.

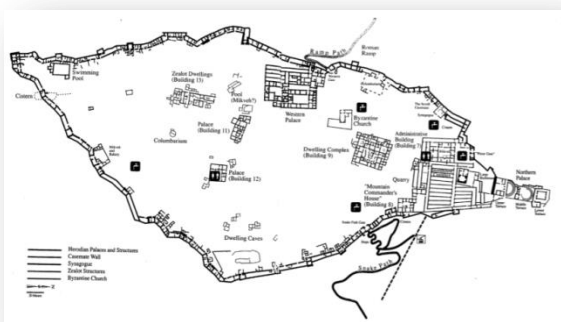
1.3 Archeologische vondsten

Tenslotte is het van waarde om te analyseren wat Massada als locatie prijsgeeft over de legende. Zoals Steve Mason terecht beweerde, gaat archeologie altijd samen met interpretatie.⁴⁹ Toch zal in deze paragraaf getracht worden een zo algemeen mogelijke beschrijving te geven van wat de archeologische vondsten vertellen over de opstandelingenperiode op Massada.

Massada is een rotsachtige berg met vlak plateau, met aan de westzijde een opvallend witte helling zoals op de foto hierboven is te zien.⁵⁰ Uit zowel de

Figuur 1. 'Masada (Israel) site_1040_001.jpg'

Figuur 2. Plattegrond Massada

afbeelding als de plattegrond wordt duidelijk dat de grootste gebouwen zich in het noorden en westen van het plateau bevinden met om het geheel een muur.⁵¹ Uit dateringen is gebleken dat deze gebouwen een noordelijk en een westelijk paleis uit de tijd van Herodes zijn. In de tijd van de opstandelingen zijn,

behalve Joods rituele baden die *mikvahs* worden genoemd, geen nieuwe grote bouwwerken geconstrueerd. In deze tijd werden ruimtes meestal aangepast.⁵² Zo werden er veel tussenmuren in de kazematten rondom het plateau geplaatst.⁵³ In de hierdoor gecreëerde ruimtes zijn veel objecten gevonden die worden geassocieerd met woningen, zoals aardewerk en ovens. Ook de synagoge in het

⁴⁹ Mason, *A history of the Jewish war* 66-74, 68-69.

⁵⁰ World Heritage Convention, 'Masada (Israel) site_1040_001.jpg', Foto in: *Nomination file* (2001), © Unesco, <http://whc.unesco.org/en/documents/114442> (2 december 2017).

⁵¹ 'Plattegrond Massada', in: Israel National Commission for Unesco, *Masada. Proposed World Heritage site. By the State of Israel* (Jeruzalem 2000), aldaar 25. Zie bijlage voor grotere versie op bladzijde 45.

⁵² Asher Grossberg, 'The mikva'ot (Ritual Baths) at Masada', in: Joseph Aviram e.a. (red.), *Masada VIII. The Yigael Yadin excavations 1963-1965. Final reports* (Jeruzalem 2007) aldaar 95-126.

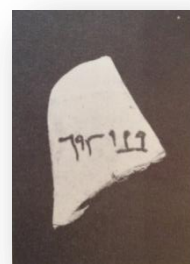
⁵³ Ehud Netzer, 'The northern palace', in: Joseph Aviram, Gideon Foerster en Ehud Netzer (red.), *Masada III. The Yigael Yadin excavations 1963-1965. Final reports* (Jeruzalem 1991) aldaar 385-573.

noordwesten, die te herkennen is aan de vorm en de gevonden Bijbelteksten, blijkt een aanpassing van eerdere bouw.⁵⁴

De archeologische artefacten die zijn gevonden bij de opgravingen op Massada zijn verzameld in de achtdelige *Masada final reports*-reeks.⁵⁵ Hierin zijn een aantal vondsten uit de periode van de Joodse opstandelingen het waard om kort te noemen;

Allereerst zijn er 28 skeletten gevonden. 25 daarvan zijn in een grot aan de zuidzijde van Massada gevonden.⁵⁶ Deze skeletten zijn gedateerd in de tweede helft van de eerste eeuw en mede om de diversiteit van de groep, in leeftijd en geslacht, kan het niet om een Romeins legioen gaan.⁵⁷ Drie skeletten lagen in een klein badhuis bij het noordelijk paleis. Omdat dit een man, vrouw en kind waren, worden zij net als de 25 skeletten als opstandelingen geïdentificeerd.

Uit dezelfde periode zijn ook zevenhonderd beschreven potscherven gevonden die onder andere verwijzen naar priestergiften en individuele namen.⁵⁸ Twaalf ostraca, van één pot, schrijver en inktsoort worden vaak als aparte groep behandeld.⁵⁹ Dit zouden de loten voor de massamoord kunnen zijn, zeker omdat de naam Ben Yair op een van de ostraca voorkomt. Dat zou kunnen verwijzen naar de leider op Massada, Eleazar Ben Yair. Er zijn echter verder geen harde bewijzen om deze ostraca als de loten te erkennen.⁶⁰

Figuur 3. Ostraca Ben Yair

Figuur 4. Boven jaar 3, onder jaar 5 van de Joodse opstand

⁵⁴ Netzer, 'The northern palace', 402-411.

⁵⁵ The Yigael Yadin Memorial Fund, *Masada, The Yigael Yadin excavations 1963-1965. Final reports* (Jeruzalem 1989-2007).

⁵⁶ Joseph Zias, Dror Segal and Israel Carmi, 'The human skeletal remains from the northern cave at Masada – Second look', in: Joseph Aviram, Gideon Foerster en Ehud Netzer (red.), *Masada IV. The Yigael Yadin Excavations 1963-1965. Final Reports* (Jeruzalem 1994) aldaar 366-367. Ehud Netzer, 'The northern palace', 167.

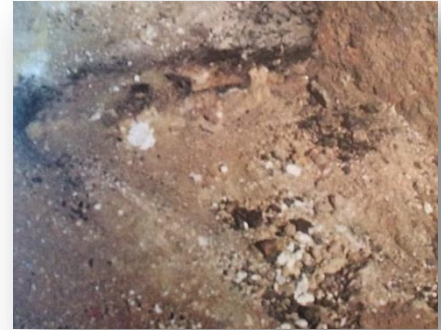
⁵⁷ Zias, 'The Human skeletal remains from the northern cave at Masada', 367.

⁵⁸ Yigael Yadin en Joseph Naveh, 'The Aramaic and Hebrew ostraca and jar inscriptions from Masada', in: Joseph Aviram, Gideon Foerster en Ehud Netzer (red.), *Masada I. The Yigael Yadin excavations 1963-1965. Final reports* (Jeruzalem 1989) aldaar 1-70.

⁵⁹ Yadin, 'The Aramaic and Hebrew ostraca and jar inscriptions from Masada', 28-31.

⁶⁰ Yigael Yadin, 'Ostraca Ben Yair, foto in: Yigael Yadin, *Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand* (Londen 1966) aldaar 201.

Tijdens de Joodse opstand werden er munten geslagen door de opstandelingen die eenvoudig te dateren zijn, omdat op elke munt boven een kelk, de letter *sjin* gevolgd door een *aleph, bet, gimel, dalet* of *hé* staat. Deze vijf letters staan respectievelijk voor jaar één tot en met vijf van de opstand.⁶¹ Op Massada zijn munten uit al deze jaren gevonden.⁶² Dit wijst op de aanwezigheid van mensen door de verschillende jaren van de opstand, maar het wijst er ook op dat de mensen nog in het laatste jaar van de opstand naar Massada kwamen, anders konden de in Jeruzalem geslagen munten niet zomaar op Massada verschijnen.

Figuur 5. Sporen brand Massada

Tenslotte zijn er een aantal aanwijzingen voor de strijd om Massada. Bij een mannelijk skelet uit het noordelijk paleis lagen fragmenten van een harnas en verschillende pijlen.⁶³ Ook zijn er een aantal sporen van vuur gevonden in de

Figuur 6. Romeinslegerkamp 'F' bij Massada

hoeken van muren, zoals te zien op de afbeelding hiernaast.⁶⁴ In de kazematten zijn Ballista kogels uit deze periode gevonden. Dit wijst erop dat er met katapulten naar Massada is geschoten in de tijd van de belegering van Massada.⁶⁵ In de omgeving van Massada zijn verder nog steeds de plattegronden van Romeinse legerkampen te herkennen, zoals in figuur zes is te zien.⁶⁶

⁶¹ 'Munten jaar drie en vijf van de opstand', foto uit: Joseph Aviram, Gideon Foerster en Ehud Netzer (red.), *Masada I. The Yigael Yadin excavations 1963-1965*, Plate 66-72.

⁶² Yaacov Meshorer, 'The coins of Masada', in: Joseph Aviram, Gideon Foerster en Ehud Netzer (red.), *Masada I. The Yigael Yadin excavations 1963-1965. Final reports* (Jeruzalem 1989) aldaar 73-80.

⁶³ Yadin, *Masada*, 55 en 57.

⁶⁴ Yigael Yadin, 'Sporen brand Massada, foto in: Yigael Yadin, *Masada Herod's Fortress and the Zealots' Last Stand* (Londen 1966) aldaar 155.

⁶⁵ Andrew. E. Holley, 'Ballista balls', in: Joseph Aviram, Gideon Foerster en Ehud Netzer (red.), *Masada IV. The Yigael Yadin excavations 1963-1965. Final reports* (Jeruzalem 1994) aldaar 347-365.

⁶⁶ David Shankbone, 'Roman legionary (X Fretensis) castra at Masada, Israel, viewed from the fortress walls; constructed 72-73 AD.' foto (2007), https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Masada_Roman_Ruins_by_David_Shankbone.jpg (16 december 2017).

Conclusie

Uit de beschrijving van de primaire bronnen wordt duidelijk dat Flavius Josephus in *De Joodse oorlog* een dramatisch beeld schetst van de val van Massada. Dit beeld is enerzijds negatief, omdat Josephus meermaals spreekt van extremistische bandieten op Massada, die veel plunderden. Anderzijds omschrijft Josephus de bewondering van de Romeinen voor de overgave van de opstandelingen. Bij deze dramatische vertelling moet, zo blijkt uit de tweede paragraaf, worden opgemerkt dat Josephus als een zeer gedreven en artistiek verteller moet worden begrepen, die werd gevormd door zowel Joodse als Romeinse belangen.

De archeologie maakt tenslotte duidelijk dat er inderdaad een groep Joods religieuze mensen aanwezig was op Massada. Dit was gedurende en na de opstand, te zien aan de munten. Ook heeft er strijd plaats gevonden rondom Massada. Dat is vooral te zien aan de vuursporen, de kogels en de resten van Romeinse legerkampen.

2. De Massadalegende in de twintigste eeuw.

In 1838 werd door de Amerikaanse wetenschappers Edward Robinson en E. Smith vastgesteld dat de rots, die zij van een afstand bekeken, wel Massada uit Josephus' vertelling moest zijn.⁶⁷ Eeuwenlang was dit verband niet gelegd en bij het Joodse volk was Massada ook lang buiten beeld geweest. In de twintigste eeuw zou de Massadalegende echter een nationaal verhaal worden. Dit hoofdstuk behandelt de deelvraag: 'Hoe werd de Massadalegende geïnterpreteerd in de twintigste eeuw?' In de eerste paragraaf wordt geanalyseerd hoe Massada in de zionistische periode weer onder de aandacht van het Joodse volk kwam en op welke manier het Massadaverhaal werd verteld. In de tweede paragraaf wordt geanalyseerd hoe Yigael Yadin de Massadalegende beschreef. Hij organiseerde, als ex-militair en archeoloog, in de jaren zestig een grootschalige opgraving op Massada. In de derde paragraaf wordt een kritiek op de Massadalegende beschreven, namelijk de sociologische herinterpretatie van Nachman Ben-Yehuda. Deze herinterpretatie is waardevol voor het onderzoek, omdat ze duidelijk maakt dat Massada meer vertegenwoordigt dan een verhaal of rotsplateau.

2.1 De zionistische 'herontdekking' van Massada

Het Massadaverhaal was onder het Joodse volk lang in de vergetelheid geraakt. Dit komt volgens de Amerikaanse historicus Paul Cohen mede omdat Josephus' vertelling in het Grieks was geschreven, dat na de Romeinse overheersing in onbruik raakte.⁶⁸ Een Hebreeuwse variant op het verhaal door Josippon in de tiende eeuw had niet veel impact op de Joden.⁶⁹ Volgens Cohen droeg een Hebreeuwse vertaling van Josephus' werken in 1862 echter wel bij aan de Joodse bekendheid van het Massadaverhaal.⁷⁰ Dit lag aan de context waarin deze vertaling ontstond.

In de negentiende eeuw kwam namelijk het zionisme als politieke stroming op.⁷¹ Deze Joodse, linksgeoriënteerde stroming wilde een eigen staat in Palestina,

⁶⁷ Yadin, *Masada*, 239.

⁶⁸ Paul Cohen, 'The fall of Masada and modern Jewish memory', in: Cohen, Paul, *History and popular memory the power of story in moments of crisis* (New York 2014) 38-64, aldaar 42.

⁶⁹ Cohen, 'The fall of Masada and modern Jewish memory', 42.

⁷⁰ *Ibidem*, 43.

⁷¹ Norman Solomon, *Historical dictionary of Judaism* (Lanham 2015, derde druk) 417-418.

wat waarschijnlijk een reactie was op het groeiende nationalisme in de Europese landen waar de zionisten woonden. Het zionisme bestond vooral uit gedreven seculiere Joden, toen eind negentiende eeuw de Joodse emigratie naar Palestina begon.⁷² Zij vormden in Palestina nederzettingen, die de basis moesten vormen voor een Joodse staat met een Hebreeuwse cultuur. Nu de Joden daadwerkelijk door de geschiedenis van het land werden omringd, werd de Joodse geschiedenis volgens Cohen relevanter en kreeg *De Joodse oorlog* van Josephus meer waarde.⁷³

De socialistische zionisten, die zich in Palestina vestigden, benadrukten hun historische legitimiteit door te onderstrepen dat de Joden terugkeerden naar hun oude land. De periode tussen de opstand van de Makkabeeën in 135 v.Chr. en 70 n.Chr., de 'Second Commonwealth', was hun voorbeeldperiode, omdat het Joodse volk toen onafhankelijk was.⁷⁴ Plaatsen als Massada werden gebruikt om deze periode te vieren.⁷⁵ Deze 'lieux de memoires' uit de antieke tijd moesten de huidige nationale doelen van de zionisten dienen en daardoor was er volgens academici Maoz Azaryahu en Aharon Kellerman van de Haifa Universiteit sprake van *invention of tradition*.⁷⁶ Massada stond bij de zionisten symbool voor de verdediging van onafhankelijkheid.⁷⁷ Er werd benadrukt dat de opstandelingen verkozen te sterven in vrijheid, in plaats van slaaf te worden van de Romeinen. Verder was Massada populair omdat het de enige plaats was die onaangetaast was door de Arabieren.⁷⁸

Na 1921 werd een andere metafoor aan Massada toegevoegd. Massada werd ook een beeld van kwetsbaarheid en werd door het gedicht 'Masada' van Yithzak Lamdan steeds meer als toevluchtsoord geïnterpreteerd. Tot 1921 emigreerden veel Joden naar de Verenigde Staten, maar daar werden in 1921 de immigratieregels verscherpt, waardoor het aantal Joodse immigranten in Palestina enorm toenam.⁷⁹ Zij zagen Palestina als enige hoop en waren niet per se gedreven zionisten die Hebreeuws spraken. De samenleving raakte uit balans en de

⁷² Solomon, *Historical dictionary of Judaism*, 417-418.

⁷³ Cohen, 'The fall of Masada and modern Jewish memory', 42-43.

⁷⁴ Maoz Azaryahu en Aharon Kellerman, 'Symbolic places of national history and revival. A study in Zionist mythical geography', *Transactions of the Institute of British Geographers* 24 (1999) 1, 109-123, aldaar 112-113.

⁷⁵ Azaryahu, 'Symbolic places of national history and revival', 112-113.

⁷⁶ *Ibidem*, 110.

⁷⁷ Azaryahu, 'Symbolic places of national history and revival', 121.

⁷⁸ *Ibidem*, 122.

⁷⁹ Cohen, 'The fall of Masada and modern Jewish memory', 44.

Massadalegende moest samenhang bieden.⁸⁰ Massada werd in deze jaren dan ook Joods erfgoed en er kwam in Palestina een modern Hebreeuwse vertaling van *De Joodse oorlog*.⁸¹ Zoals in hoofdstuk één benoemd, werd Josephus in deze periode nog wel als ‘verrader’ gezien, omdat hij zelf geen stand had gehouden in de strijd voor onafhankelijkheid, terwijl de zionistische visie hiernaar streefde.⁸² Lamdan verwoordde in zijn gedicht het gevoel van de samenleving en vergeleek Palestina als enige vluchtpunt voor de Joden met Massada, dat aan de opstandelingen een plek bood in de eerste eeuw n.Chr.⁸³ Dit gedicht uit 1927 werd veel gekopieerd en kreeg een belangrijke plaats in het Hebreeuwse onderwijs.⁸⁴ Hoewel het gedicht tegenwoordig niet meer zo populair is, leeft de zin: ‘Never again shall Masada fall’ nog steeds voort.⁸⁵ Deze zin sluit ook aan bij de zionistische interpretatie van Massada als symbool van onafhankelijkheid. Deze interpretatie was op haar hoogtepunt tijdens de jaren veertig. Onder druk van een mogelijke inval van de Nazi’s werd in 1942 operatie ‘Masada Plan’ bedacht. Dit plan hield in dat de Joden, wanneer de Nazi’s zouden binnenvallen, zich zouden verzamelen op de berg Karmel zoals de opstandelingen dat in de eerste eeuw n.Chr. op de berg Massada hadden gedaan.⁸⁶ Gelukkig kwam het nooit zo ver. Na de stichting van Israël in 1948 volgden veel oorlogen met omringende landen waardoor Israël zichzelf steeds vaker zou vergelijken met het belegerde Massada.⁸⁷ Deze metafoor bestond tegelijkertijd met de nog steeds aanwezige zionistische waardering van Massada als beeld van onafhankelijkheid. In deze context zou in de jaren vijftig een begin worden gemaakt aan de opgravingen op Massada door Shmarya Guttman.⁸⁸ De grootste opgravingen werden echter uitgevoerd door Yigael Yadin.

⁸⁰ Cohen, ‘The fall of Masada and modern Jewish memory’, 45.

⁸¹ Azaryahu, ‘Symbolic places of national history and revival’, 117.

Cohen, ‘The fall of Masada and modern Jewish memory’, 43.

⁸² Daniel R. Schwartz, ‘From Masada to Jotapata. On Josephus in twentieth-century Hebrew scholarship’, in: Chapman, Honora Howell, en Zuleika Rodgers, *A company to Josephus in his world* (Chichester 2016) 419- 439, aldaar 420 en 423.

⁸³ Cohen, ‘The fall of Masada and modern Jewish memory’, 49.

⁸⁴ Ibidem, 52.

⁸⁵ Schwartz, ‘The recovery of Masada’, 159.

⁸⁶ Azaryahu, ‘Symbolic places of national history and revival’, 117.

⁸⁷ R. W. Hamilton, ‘Masada Herod’s fortress and the Zealots’ last stand by Y. Yadin and Moshe Pearlman’, *The Journal of Roman Studies* 57(1967)1,273.

⁸⁸ Schwartz, ‘From Masada to Jotapata’, 430.

2.2 Archeologische opgravingen door Yigael Yadin

Gedurende 11 maanden tussen 1963 en 1965 vond op Massada de meest grootschalige archeologische opgraving van Israël plaats, geleid door Yigael Yadin.⁸⁹ Yadin was al in de jaren veertig bekend onder het grote publiek door de hoge functies die hij in het leger vervulde, maar hij was in 1952 terug naar de universiteit gegaan om zijn doctoraat te halen in de archeologie.⁹⁰ Doordat Yadin zowel organisatorische als archeologische kennis bezat, kon hij het Massadaproject organiseren. Yadin publiceerde in 1966 zijn ervaringen en vondsten in *Masada. Herods' Fortress and the Zealots' Last Stand*.⁹¹ Dit boek verhaalt enthousiast, maar ook logisch geordend alle vondsten op het rotsplateau. Dat Yadins Massadaproject moet worden begrepen in het licht van de zionistische interpretatie van Massada wordt duidelijk uit het eerste hoofdstuk: 'Masada represents for all of us in Israel and for many elsewhere [...] a symbol of courage, a monument to our great national figures, heroes, who chose death over a life of physical and moral serfdom.'⁹²

Bij een greep uit de reviews op Yadins werk in 1967 blijkt dat de recensenten overwegend positief zijn. Yadin heeft met deze complexe opgraving volgens hen waardevolle informatie gevonden.⁹³ Yadin wordt tegenwoordig nog steeds bewonderd. Dat blijkt ook uit een artikel uit 2013: 'Only Yadin could arrange such a project, [...] It's not just a scientific achievement, but an administrative and logistical achievement.'⁹⁴

Toch klinken in de reviews ook kritiekpunten; Zo werd het boek beschreven als meer emotioneel dan wetenschappelijk.⁹⁵ De Engelse archeologe Crystal

⁸⁹ Yadin, *Masada*, 12-13.

Bruce G. Trigger, 'Alternative archaeologies. Nationalist, colonialist, imperialist', *Man. New Series* 19 (1984) 355-370, aldaar 358- 359.

⁹⁰ William G. Dever, 'Yigael Yadin (1917-1984). In memoriam', *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 256 (1984), 3-5.

⁹¹ Yadin, *Masada*.

⁹² *Ibidem*, 13.

⁹³ D.J.W., 'Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand', *Bulletin of the School of Oriental and African studies* 30 (1967)1, 241.

E. Mary Smallwood, 'Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand', *The Classical review* 17(1967) 2, 228-229.

Crystal M. Bennet, 'Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand', *Man. New Series* 2(1967) 3, 469-470. Hamilton, 'Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand', 272-273.

⁹⁴ Sherwood, Harriet, 'Heat, dust and history in the sand as the riddle of Masada was uncovered', *Guardian* (versie 22 september 2013), <https://www.theguardian.com/world/2013/sep/22/how-excavators-tackled-riddles-of-masada> (22 november 2017).

⁹⁵ Michael Eisman, 'Review: Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand by Yigael Yadin (and Moshe Pearlman)', *American Journal of Archaeology* 71 (1967) 3, 324-325.

Bennet ging nog een stap verder: 'That it is a piece of propaganda for Israel is not surprising in view of Masada being the last stand of the Jews and of the role Professor Yadin himself played in the establishment of the modern state.'⁹⁶ Hiermee doelt zij op de posities die Yadin in het leger heeft bekleed.

Dat Yadin werd beïnvloed door emotionele en nationale motieven schoof hij zelf ook niet onder stoelen of banken. Yadins vondsten van de opstandelingen beschreef hij als volgt:

But to us, as Jews, these remains were more precious than all the sumptuousness of the Herodian period; and we had our greatest moments when we entered a Zealotian room and under a layer of ashes came upon the charred sandals of small children and some broken cosmetic vessels. We could sense the very atmosphere of their last tragic hour.⁹⁷

Volgens de Canadese archeoloog Bruce Trigger is de meeste archeologie nationalistisch. Het is dus niet vreemd dat dit bij Yadins expeditie ook zo was.⁹⁸ Ook de Amerikaanse antropoloog Philip Kohl stelde vast dat: 'Since archaeology as a professional academic discipline emerged during this same period [as nationalism] it is not surprising to find a relationship between the "study of old things" and the development of nationalist consciousness.'⁹⁹

Nationalisme heeft invloed op de vragen die er aan de archeologie gesteld worden. Dit gold ook voor Yadin, die wel heel minutieus de overeenkomsten tussen Josephus en de archeologie zocht. Hij probeerde zelfs Josephus' beschrijvingen van regen en wind te verklaren.¹⁰⁰ Historicus Michael Eisman stelt dan ook dat Yadin de verbinding tussen Josephus en de archeologie niet zo streng had mogen trekken.¹⁰¹ Eisman heeft gelijk dat Yadin soms over-interpreteert, zo redeneerde Yadin dat de gevonden lege pakhuizen bewijzen dat de 'verdedigers'

Smallwood, 'Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand'.

⁹⁶ Bennet, 'Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand'.

⁹⁷ Ibidem, 16.

⁹⁸ Trigger, 'Alternative archaeologies', 358- 359.

⁹⁹ Philip L. Kohl, en Clare Fawcett, *Nationalism politics and the practice of archaeology* (Cambridge 1996) aldaar 11 en 12.

¹⁰⁰ Kohl, *Nationalism politics and the practice of archaeology*, 9.

Yadin, *Masada*, 30-34.

¹⁰¹ Eisman, 'Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand'.

inderdaad, zoals Josephus schreef, hun eten lieten staan en dat de Romeinen dit vervolgens hebben opgegeten.¹⁰²

Een ander voorbeeld is de vondst van elf ostraca, wat volgens Yadin de meest dramatische vondst is. Zoals beschreven in hoofdstuk één, waren het er echter twaalf.¹⁰³ Yadin heeft dus een ostraca buiten beschouwing gelaten. Op de elf potscherven die Yadin beschrijft, stonden bijnamen zoals 'Joab', wat 'moedige' betekende. Volgens Yadin zouden dit de scherven van de laatste loting die Josephus beschrijft kunnen zijn.¹⁰⁴ Volgens Josephus was de loting echter maar met tien loten. Yadin compenseert dit door te veronderstellen dat de elf ostraca stonden voor Ben Yair, de leider wiens naam ook op een ostraca is gevonden, en zijn tien medeleiders. Zo redeneert Yadin de twaalf gevonden ostraca terug naar tien loten uit Josephus' beschrijving.

Hoewel Yadins archeologische opgraving van onschatbare waarde is geweest voor de kennis over deze periode en zijn boek daar een interessante beschrijving van maakt, is het boek duidelijk gekleurd door nationalisme en interpretatie die niet sterk archeologisch is onderbouwd. Hoewel de kritieken wel werden genoemd, werd Yadin vooral bewonderd en werd Massada een nationaal park.¹⁰⁵ De archeologische vondsten hadden volgens Schwartz verder een positieve bijstelling van Josephus' betrouwbaarheid tot gevolg.¹⁰⁶

Archeoloog R.W. Hamilton bleek in zijn review op Yadins boek in '67 al een voorloper op de latere sociologische kritieken op de Massadalegende.

In this popular book the archaeological excavations become a Zionist manifesto, with the Zealots or Sicarii as the heroes, and the youth of modern Israel as their successors. The ancient historian, [Flavius Josephus], himself a Jew, might have dissented. For him the horrible massacre of their wives by the Sicarii and their subsequent self-destruction [...] was the culminating retribution for a course of brutal and tyrannical anti-patriotism.¹⁰⁷

¹⁰² Yadin, *Masada*, 54 en 97.

¹⁰³ Yadin, 'The Aramaic and Hebrew ostraca and jar inscriptions from Masada', 28-31.

¹⁰⁴ Yadin, *Masada*, 201.

¹⁰⁵ Azaryahu, 'Symbolic places of national history and revival', 117.

¹⁰⁶ Schwartz, 'From Masada to Jotapata', 430.

¹⁰⁷ Hamilton, 'Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand', 273.

2.3 De Massadalegende als sociale 'mythe'

Israël vergeleek de belegering van Massada in de jaren vijftig en zestig steeds vaker met het gevoel dat de moderne staat Israël werd belegerd door omringende landen. Deze metafoor werd het 'Massada complex' genoemd en had invloed op de politieke keuzes die Israël maakte.¹⁰⁸ In de jaren zeventig nam het geloof in de metafoor af, omdat Israël grote gebieden won en niet meer zo kwetsbaar leek.¹⁰⁹ In deze jaren werd het ook steeds normaler om Josephus te waarderen als creatieve auteur.¹¹⁰ Zo zag Menahem Stern, de meest vooraanstaande wetenschapper van de 'Tweede tempel periode', Josephus niet als verrader.¹¹¹ Tegelijk werd het Massadaverhaal volgens Azaryahu nieuw leven ingeblazen, maar nu door middel van herinterpretaties van academici.¹¹²

In deze context moet het boek *The Masada myth. Collective memory and mythmaking in Israel* van Nachman Ben-Yehuda uit 1995 worden begrepen. Hij sloot aan bij de linkse herinterpretatie van de Massadalegende die de verdedigers van Massada als extremisten beschouwde en schreef volgens professor David Aberbach het diepgaandste revisionistische boek over Massada.¹¹³ Vanaf 1987 was bij hem het idee ontstaan dat 'the so-called Masada mythical narrative is [...] a fabricated moralistic claim.'¹¹⁴ Na een lezing over Sicarii besloot hij Josephus te herlezen en kwam erachter dat zij inderdaad geen helden, maar moordenaars waren. 'I felt cheated and manipulated. Masada provided, certainly for my generation of Jew Israels an important ingredient in the very definition of our Jewish and Israel identity.'¹¹⁵ Ben-Yehuda beschreef in zijn inleidende hoofdstukken de woede die hij voelde en dit benadrukt zijn emotionele betrokkenheid tot het onderzoek. Ben-Yehuda beweerde dat de Israëlische samenleving in de twintigste eeuw een afwijkende versie van de originele vertelling van Josephus heeft gevormd, die hij de 'Massadamythe' noemt. Hij onderzocht in zijn boek hoe deze 'mythe' leefde in verschillende aspecten van de Israëlische samenleving zoals bij

¹⁰⁸ Azaryahu 'Symbolic places of national history and revival', 117.

¹⁰⁹ Arnold H. Green, 'History and fable, heroism and fanaticism. Nachman Ben-Yehuda's the Masada myth', in: John F. Hall and John W. Welch, *Masada and the world of the New Testament* (Provo 1997) 403-424, aldaar 416.

¹¹⁰ Schwartz, 'From Masada to Jotapata', 432.

¹¹¹ Ibidem, 434.

¹¹² Azaryahu, 'Symbolic places of national history and revival', 117.

¹¹³ Ibidem.

David Aberbach, 'The Masada myth. Collective memory and mythology in Israel by Nachman Ben-Yehuda', *The British Journal of Sociology*, 48 (1997) 1, 150-151, aldaar 150.

¹¹⁴ Ben-Yehuda, *The Masada myth*, 3.

¹¹⁵ Ibidem, 5.

archeologen, jeugdbewegingen, het Israëliësch leger en in schoolboeken.¹¹⁶ Volgens Ben-Yehuda ontstond de 'mythe' door sommige elementen uit het oorspronkelijke verhaal te benadrukken en weer andere elementen weg te laten of zelf te verzinnen.¹¹⁷ Het verhaal werd gereduceerd tot nationaal heroïsch heldenverhaal en zette de Jood neer als 'Warrior, courageous and willing to die for his land.'¹¹⁸ De 'mythe' heeft volgens Ben-Yehuda verschillende elementen gefabriceerd zoals de verandering van Sicarii in Zeloten en het idee dat er hevige gevechten op Massada plaatsvonden.¹¹⁹ Uit een tabel, die Ben-Yehuda gebruikte om tekstboeken te analyseren op de 'mythe', te zien in de bijlage, wordt duidelijker welke elementen hij precies toeschrijft aan de mythe.¹²⁰ Zo is de 'mythe' volgens Ben-Yehuda vaak onjuist over de duur van de belegering omdat zij spreekt van drie jaar in plaats van één jaar.

Ben-Yehuda maakt in zijn boek een goed punt, bijvoorbeeld omdat inderdaad vaak wordt gesproken van Zeloten in plaats van Sicarii. Yadin wilde bij de opgraving Josephus beschrijving spiegelen aan de archeologie, maar sprak zelf van Zeloten, terwijl Josephus van Sicarii sprak, wat alleen al uit de titel *Masada. The Herod's fortress and the Zealots' last stand* duidelijk wordt. Omdat de 'mythe' heroïsch moest zijn voor het nationaal belang, was er geen plaats voor de negatieve kant van de Sicarii, die Josephus wel duidelijk beschreef.

Er zijn echter ook minder goede kanten aan Ben-Yehuda's these. Zo beweerde hij dat de 'mythe' haar hoogtijdagen tussen de jaren veertig en zestig vierde, waarin de gecreëerde 'mythe' van de zionisten volgens Ben-Yehuda door Shmarya Guttman werd voortgezet. Yadin continueerde de 'mythe' vervolgens bij zijn archeologische opgraving: 'Yadins genius was his ability to draw people into a web of mythmaking.'¹²¹ Tegelijkertijd beweert Ben-Yehuda zonder verdere uitleg dat juist de 'mythe' snel in kracht afnam na de publicatie van Yadins boek, door de nieuwe politieke elite uit de jaren zeventig.¹²² Deze bewering lijkt onlogisch, omdat Yigael Yadin, die volgens Ben-Yehuda de kracht had om de 'mythe' te verspreiden,

¹¹⁶ Ben-Yehuda, *The Masada myth*, 54-258.

¹¹⁷ Ibidem, 264-265.

¹¹⁸ Ben-Yehuda, *The Masada myth*, 265.

¹¹⁹ Ibidem, 267-268.

¹²⁰ Ben-Yehuda, *The Masada myth*, 164. Zie bijlage op bladzijde 46.

¹²¹ Ibidem, 59 en 66-68.

¹²² Ben-Yehuda, *The Masada myth*, 253 en 257.

juist in de jaren zeventig en begin tachtig in de politiek zat.¹²³ Ook lijkt het nationaal belang voor Massada niet af te nemen, omdat bijvoorbeeld in juni 1997 werd bepaald door de overheid dat iedere Israëlische leerling ooit Massada moest hebben bezocht.¹²⁴ Cohen trok echter een gelijknamige conclusie dat de ‘mythische’ lading en glans van Massada in de laatste jaren is afgenomen.¹²⁵

Hoe is deze afname te verklaren? Barry Schwartz meende dat de *grand narratives* in deze jaren verdwenen, maar hij geeft geen specifiekere uitleg.¹²⁶ Historicus Arnold H. Green meende dat de afname te plaatsen is in het veranderde politieke beeld na 1967.¹²⁷ Ook David Aberbach stelde vast dat het na de Zesdaagse oorlog van 1967 was, dat het beeld van Massada verschoof, omdat Israël niet meer een klein land was dat werd belegerd door andere landen, maar door de veroveringen enorm was gegroeid.¹²⁸ Nog duidelijker verklaarde Green dat door deze oorlog een politieke discussie ontstond over het omgaan met de overwonnen gebieden. Er was een links kamp, dat in ruil voor vrede gebied wilde geven, en een rechts kamp dat de gebieden wilden houden op basis van historische claims. Voor het rechtse kamp was het Massadaverhaal dus nog wel belangrijk, maar het linkse kamp zag het als obstakel in de vredesbesprekingen en zag de ‘mythe’ als extremistisch. Eigenlijk was het begrip ‘mythe’ dus een linkse beschuldiging tegenover de rechtse politici.¹²⁹ Dit is waarschijnlijk ook waarom Ben-Yehuda verder niet uitlegt hoe de ‘mythe’ is afgenomen, omdat hij zelf verweven is in dit debat.

Ben-Yehuda’s beeld van de Sicarii is zeer negatief. In reviews wordt hem verweten dat hij doorschiet in zijn onderzoek. Hij beschrijft de Sicarii alleen maar als slecht en passief, terwijl Josephus niet schreef dat ze passief waren.¹³⁰ Green beweert dat de gevonden speerpunten op Massada juist bewijzen dat er actief gevochten werd. Aberbach zegt ook dat er in Josephus juist balans is tussen de negatieve daden van de Sicarii en hun heroïsche dood.¹³¹

¹²³ Dever, ‘Yigael Yadin (1917-1984)’, 4.

¹²⁴ Azaryahu, ‘Symbolic places of national history and revival’, 121.

¹²⁵ Cohen, ‘The Fall of Masada and Modern Jewish Memory’, 57 en 59.

¹²⁶ Barry Schwartz, ‘The Masada myth. Collective memory and mythmaking in Israel. By Nachman Ben-Yehuda’, *American Journal of Sociology* 102 (1997)4, 1222-1224, aldaar 1224.

¹²⁷ Green, ‘History and fable, heroism and fanaticism’, 419.

¹²⁸ Aberbach, ‘The Masada myth’, 151.

¹²⁹ Green, ‘History and fable, heroism and fanaticism’, 415 – 417.

¹³⁰ Ibidem, 413-414.

¹³¹ Aberbach, ‘The Masada Myth’, 151.

Ben-Yehuda's hoofdstelling dat Israël in de twintigste eeuw het originele verhaal heeft vervormd, gaat er vanuit dat Josephus' vertelling dus het echte verhaal is. Dit wordt echter in veel reacties op zijn boek, onder andere van Schwartz en Green, bediscussieerd.¹³² Cohen meent dat:

From my perspective, it may indeed be the only account we have, but that doesn't make it "true." Apparently, therefore, what we have in the twentieth century is not a mythic account and a true account, but rather a layered set of myths— one mythic account built on (and diverging from) another, the latter in turn being built on and diverging from whatever it was that actually happened at the Masada fortress in 73 c.e.¹³³

Conclusie

Hoewel dit hoofdstuk maar een fractie van de gebeurtenissen rondom Massada heeft kunnen beschrijven, is duidelijk geworden dat de zionisten door Massada de legitimiteit van de nieuwe staat benadrukten en Massada vormden tot nationaal symbool voor onafhankelijkheid. Yadin heeft voor de kennis over Massada waardevol archeologisch onderzoek gedaan, maar zocht te krampachtig naar overeenkomsten met Josephus' vertelling. Tegelijk heeft Ben-Yehuda juist aangetoond dat hij de zionistische interpretatie van Massada in zijn terminologie aanhield.

Ben-Yehuda maakt verder duidelijk dat in het twintigste-eeuws Israël een veranderde versie van Josephus' vertelling was ontstaan. Hij werd echter zelf ook beïnvloed door zijn achtergrond en sloeg door in zijn redenering. De les van Massada in de twintigste eeuw is daarom eigenlijk heel beknopt: 'The Massada myth [...] is rooted in its inherent ambiguity, which enables different commentators to pick up different aspects of the story so as to encapsulate its "profound" truth and subsequently define the ultimate (political) lesson of Masada.'¹³⁴ De verschillende interpretaties zijn dus te begrijpen in de achtergrond van Israëlische politiek. Het Massadaverhaal had aan het begin van de twintigste eeuw een socialistische en nationalistische boodschap van onafhankelijkheid, maar

¹³²Green, 'History and fable, heroism and fanaticism', 412.

Swartz, 'The Masada myth', 1223.

¹³³ Cohen, 'The fall of Masada and modern Jewish memory', 62.

¹³⁴ Azaryahu, 'Symbolic places of national history and revival', 117-118.

werd in de tweede helft van de twintigste eeuw steeds meer een conservatief verhaal van de rechtse politiek die met Massada historische claims maakten. De linkse politiek begon in deze periode juist steeds meer kritiek op het nationale Massadaverhaal te uiten.

Hoofdstuk 3: Massada als werelderfgoed

Met de kennis van de primaire bronnen en de ontwikkelingen in de twintigste eeuw in het achterhoofd, zal in dit hoofdstuk de deelvraag: ‘Op welke wijze wordt de Massadalegende verhaald in het nominatiedocument uit het jaar 2000?’ worden beantwoord. In de eerste paragraaf wordt het nominatiedocument geanalyseerd in verhouding tot de primaire bronnen en de interpretaties uit de twintigste eeuw. Hierbij worden drie aspecten bekeken: hoe het document de opstandelingenperiode op Massada verhaalt, hoe het de waarde van Massada neerzet en wat er wordt gezegd over een eventuele mythe. In de tweede paragraaf zal kort aandacht worden besteed aan de context waarin het nominatiedocument ontstond en de huidige situatie rondom werelderfgoed in Israël. Deze context zal worden geschetst aan de hand van krantenartikelen die illustratief zijn bedoeld.

3.1 Het nominatiedocument

Het nominatiedocument van Massada, dat op de officiële website van Unesco te vinden is, omvat een aantal documenten. Het document *Masada proposed world heritage site by the State of Israel* vormt hiervan het grootste gedeelte.¹³⁵ Dit stuk uit september 2000 beschrijft uitgebreid alle kenmerken van Massada als cultureel en natuurlijk erfgoed. Massada werd oorspronkelijk namelijk ingediend als gemengd erfgoed, hoewel het uiteindelijk alleen als cultureel erfgoed op de Unescolijst kwam. Massada is als nationaal park in handen van de Israëlische staat, die Massada heeft genomineerd.¹³⁶ Het project is echter uitgevoerd door ‘Israel National Commission for Unesco’ waarvan Daniel Bar-Elli de secretaris-generaal was.¹³⁷ Hij vertegenwoordigde het ministerie van Educatie. Professor Michael Turner, specialist in conservatie, was het hoofd van het Heritage Committee, hoewel hij een paar jaar geleden gedwongen ontslagen is.¹³⁸ Dit ontslag zou te maken hebben gehad met de gevoelige nominatie van de Tempelberg. Een andere

¹³⁵ Israel National Commission for UNESCO (hierna INC), *Masada proposed world heritage site by the State of Israel* (Jeruzalem 2000).

¹³⁶ INC, *Masada proposed world heritage site by the State of Israel*, 55.

¹³⁷ World Heritage Centre, ‘WHC nomination documentation 1040.pdf’, 179.

¹³⁸ Nir Hasson en Noam Dvir, ‘Israeli UNESCO head ousted for preserving heritage sites’, *Haaretz* (versie 25 mei 2011), <https://www.haaretz.com/israeli-unesco-head-ousted-for-preserving-heritage-sites-1.363892> (19 december 2017).

betrokkene bij de nominatie is Arye H.E. Gabay, die ambassadeur voor Unesco was.¹³⁹ Een onafhankelijke 'Antiquities Authority' met academici beoordeelde het plan. In deze groep zaten archeologen, wetenschappers en museumdirecteuren, maar ook de minister van Educatie en Cultuur.¹⁴⁰ De verscheidenheid van de groep die uiteindelijk de nominatie heeft gemaakt is dus groot, maar met een duidelijke rol van de Israëlische overheid.

Nu de makers van het document bekend zijn, is het van belang om te bekijken wat het document leert over de visie op de Massadalegende rond het jaar 2000.

Ten eerste de visie op de vertelling van de Massadalegende. De opstellers van het nominatiedocument nemen de vertelling van Josephus als hoofdlijn, want 'A great deal of the information he gave, has been confirmed by the archaeological finds.'¹⁴¹ Uit hoofdstuk één van dit onderzoek bleek inderdaad dat de basis van het verhaal bevestigd kan worden, maar dat Josephus' vertelling ook artistieke aspecten bevat die niet te controleren zijn. Desondanks volgt de beschrijving in het nominatiedocument vrij nauwkeurig Josephus' vertelling. Zo zijn bijvoorbeeld de aanwezigheid van de Joodse opstandelingen, tussen 66 n.Chr. en 73 n.Chr., en de aankomst van Silva, in 72 n.Chr., juist gedateerd.¹⁴² Het document verhoudt zich dus vrij nauwkeurig tot de primaire literatuur, maar toch vallen een aantal dingen op. Zo komt in heel het document niet een keer het woord 'Sicarii' voor, maar wordt er continu gesproken van Zeloten.¹⁴³ De bouwfase van de opstandelingenperiode wordt dan ook 'Masada of the Zealots' genoemd.¹⁴⁴ Als het woord 'Zeloten' niet wordt gebruikt, noemen de auteurs de opstandelingen 'verdedigers'. Dit komt overeen met de terminologie van de zionisten en van Yadin zoals Ben-Yehuda vaststelde.¹⁴⁵ 'Verdedigers' is een positieve term die de opstandelingen als actieve personen die hun onafhankelijkheid verdedigden neerzet.¹⁴⁶ Hierbij lijkt dus de zionistische interpretatie te worden aangehangen. Achter het nominatiedocument is een gedeelte van *The new encyclopedia of*

¹³⁹ World Heritage Centre, 'WHC nomination documentation 1040.pdf', 167 en 178.

¹⁴⁰ World Heritage Centre, 'Antiquities Authority Law', uit: 'WHC nomination documentation 1040.pdf', 155.

¹⁴¹ INC, *Masada proposed world heritage site by the state of Israel*, 25.

¹⁴² Ibidem, 26 en 73.

¹⁴³ INC, *Masada proposed world heritage site by the state of Israel*, 15.

¹⁴⁴ Ibidem, 35.

¹⁴⁵ Ben-Yehuda, *The Masada myth*, 58-59.

¹⁴⁶ INC, *Masada proposed world heritage site by the state of Israel*, 22.

archaeological excavations in the Holy Land toegevoegd.¹⁴⁷ Uit deze encyclopedie zijn de fragmenten over Massada gehaald. Daarin worden de opstandelingen ook Zeloten genoemd.¹⁴⁸ In een samenvatting achter het nominatiedocument staat 'the Zealots defended stoutly'.¹⁴⁹ Deze zin staat niet in Josephus' vertelling, maar volgens Ben-Yehuda is het idee dat er veel is gevochten een van de zionistische elementen die aan het Massadaverhaal is toegevoegd.¹⁵⁰ In het nominatiedocument komt ook een niet onderbouwde stelling voor. Er wordt gezegd dat de verdwenen plafonds in de architectuur bewijzen dat de opstandelingen inderdaad het hout hebben gebruikt voor het gat in de muur dat de Romeinen hadden gemaakt.¹⁵¹ De vertelling is dus enerzijds preciezer geworden aan de hand van Josephus, maar wordt anderzijds nog steeds beïnvloed door de zionistische ideeën.

Ten tweede, de visie op de waarde van Massada in de opstandelingenperiode. Volgens het nominatiedocument is de 'val van Massada' allereerst waardevol als keerpunt in de Joodse geschiedenis.¹⁵² De waarde is verder in criterium VI, zoals te vinden in de quote aan het begin van de inleiding, verwoord.¹⁵³ Massada staat symbool voor de Joodse identiteit en de menselijke strijd voor vrijheid, maar er valt meer te noemen. Unesco werelderfgoed wil dat bij elk erfgoed sprake is van *Outstanding Universal Value* (OUV). De Israëlische staat claimt dat Massada dit vertegenwoordigt door de waarden: 'Few against the many, liberty versus slavery, religious freedom versus oppression, life versus death'.¹⁵⁴ Allereerst benadrukt dit nogmaals het gevoel dat de opstandelingen op Massada voor onafhankelijkheid streden, waarbij de zionistische visie past, die blijkbaar nog steeds leeft. Verder blijkt dat Massada dus ook een religieuze waarde is gaan vertegenwoordigen, 'religious freedom', terwijl het Massadaverhaal ontstond als links seculier verhaal. Cohen meent dat dit is gekomen door de vondst van de mikvahs en de synagoge.¹⁵⁵ Het derde punt valt alleen op wanneer heel secuur

¹⁴⁷ Ephraim Stern, Ayelet Lewinson-Gilboa en Joseph Aviram, *The new encyclopedia of archaeological excavations in the Holy Land III* (Jeruzalem 1993) aldaar 973-985.

¹⁴⁸ Stern, *The new encyclopedia of archaeological excavations in the Holy Land*, 974.

¹⁴⁹ INC, *Masada proposed world heritage site by the State of Israel*, 138.

¹⁵⁰ Ben-Yehuda, *The Masada myth*, 164.

¹⁵¹ INC, *Masada proposed world heritage site by the State of Israel*, 40.

¹⁵² Ibidem, 15.

¹⁵³ World Heritage Centre, 'WHC nomination documentation 1040.pdf', aldaar criterion (VI).

¹⁵⁴ INC, *Masada proposed world heritage site by the State of Israel*, 16.

¹⁵⁵ Cohen, 'The fall of Masada and modern Jewish memory', 57.

wordt gelezen. 'Few against the many' staat logischerwijs respectievelijk voor opstandelingen versus de Romeinen. Ook bij de volgende twee tegenstellingen wordt deze volgorde gehanteerd, maar bij de laatste tegenstelling zijn de woorden omgedraaid. Life versus death zou moeten staan voor Romeinen versus opstandelingen, omdat de opstandelingen immers zelfmoord pleegden, maar omdat de eerdere tegenstellingen het tegenovergestelde redeneerden, opstandelingen versus Romeinen, ontstaat het gevoel dat hierbij wordt gesuggereerd dat alleen door onafhankelijk te zijn echt leven mogelijk is.

Het document suggereert verder continuïteit, wat Arnout als gevaar van erfgoed zag, door vast te stellen dat 'The same breath-taking scenery that we see must have affected the people who first built Masada. [...] Only the few modern structures at the western foot of the mountain make the present-day view different from that seen by former inhabitants and builders.'¹⁵⁶ Verder blijft de educatieve waarde van Massada spreken, zoals blijkt uit de educatieve film die getoond zal gaan worden aan de bezoekers van Massada, de gratis brochures met uitleg die worden uitgedeeld en het museum dat zal worden opgericht.¹⁵⁷

Ten derde wordt er in het document inderdaad gesproken van een 'mythe van Massada'.

And so met (the Romans) with the multitude of the slain, but could take no pleasure in the fact, though it were done to their enemies. Nor could they do other than wonder at the courage of their resolution; this later became the Masada myth.¹⁵⁸

Volgens de auteurs was de moed, waarmee ze waarschijnlijk ook het heroïsche aspect bedoelen, de 'mythe van Massada'. 'The myth was one of the cornerstones of the zionist movement.'¹⁵⁹ De kern van de 'mythe' was 'die as free people as opposed to the option of living in slavery and degradation in Rome.'¹⁶⁰ Hiermee erkennen de auteurs dus inderdaad het onafhankelijkheidsaspect in de beeldvorming van Massada onder de zionisten, maar benoemen ze niet dat de

¹⁵⁶ INC, *Masada proposed world heritage site by the State of Israel*, 20.

Arnout, 'Lieux de mémoire', 540.

¹⁵⁷ INC, *Masada proposed world heritage site by the State of Israel* 52.

¹⁵⁸ Ibidem, 26.

¹⁵⁹ INC, *Masada proposed world heritage site by the State of Israel*, 4.

¹⁶⁰ Ibidem, 41.

'mythe' een aanpassing van Josephus' vertelling was. Ze gebruiken immers zelf ook nog terminologie als 'Zeloten' en menen dat de unieke waarde van Massada het heroïsche einde van de Joodse bewoners van Massada is.¹⁶¹ De auteurs benoemen dat er sprake van een 'mythe' is, wat zij waarschijnlijk baseren op Ben-Yehuda, omdat in de literatuurlijst van het nominatiedocument een artikel van hem staat.¹⁶² Tegelijk begrijpen ze de 'mythe' dus niet volledig.

Uit de analyse van het nominatiedocument kan worden afgeleid dat de vertelling van Massada nog complexer is geworden. Er is een mengvorm ontstaan van Josephus' vertelling, de zionistische interpretatie en het idee dat het Massadaverhaal een 'mythe' was. Bovenop dit alles heeft Massada een religieuze betekenis gekregen, die er in de eerste helft van de twintigste eeuw nog niet was.

3.2 In context - Reacties in kranten en anno 2017

Nu de positie van het nominatiedocument duidelijk is, is de hoofdvraag beantwoord. Het is echter van waarde om nog een paar afsluitende opmerkingen te maken over Massada als werelderfgoed om zo beter te begrijpen hoe complex (Israëliësch) werelderfgoed is.

Reuters beschreef in een artikel uit oktober 2002 de officiële ceremonie, die Massada als werelderfgoed vierde. Het artikel komt uit de populistische liberale krant *Haaretz*.¹⁶³ Limor Livnat, de minister van educatie, zei volgens Reuters het volgende: 'Here we have a heritage of courage, of choosing a terrible death rather than submitting to slavery. [...] The suicide is not really the point. What is important is this very heroic story -- the Jewish history, Roman history -- that is felt all around.' Ook de minister van toerisme, Yitzchak Levy zei volgens *Israelnationalnews.com* dat Massada een beeld van onafhankelijkheid was.¹⁶⁴ Door deze uitspraken wordt extra duidelijk hoe de zionistische visie nog altijd doorwerkt in de Israëlische samenleving. Kritiek op deze interpretatie blijft echter ook bestaan, want Ben-Yehuda reageerde: 'If UNESCO is endorsing places where hundreds of fanatics killed themselves, then why not go to Jonestown as well?'

¹⁶¹ INC, *Masada proposed world heritage site by the State of Israel*, 7.

¹⁶² World Heritage Centre, 'WHC nomination documentation 1040.pdf', 127.

¹⁶³ Reuters, 'Massada fort joins UNESCO Heritage list', *Haaretz* (versie 31 oktober 2002), <https://www.haaretz.com/news/masada-fort-joins-unesco-heritage-list-1.29724> (19 december 2017).

¹⁶⁴ Arutz Sheva *Israelnationalnews.com*, 'Masada part of World Heritage' (versie 8 november 2002), <http://www.israelnationalnews.com/Articles/Article.aspx/1540> (26 oktober 2017).

Terwijl er dus nog steeds verschillende interpretaties bestaan van Massada, groeit Massada in populariteit. In 2007 is er een museum bij Massada gebouwd waar bezoekers worden rondgeleid aan de hand van audiotours waarin gesprekken van Yadin en Josephus te horen zijn.¹⁶⁵ In 2008 werd Massada de meest populaire plek voor toeristen in Israël.¹⁶⁶ Yadin, die in 1984 overleed, wordt nog veel herdacht, wat te zien is in het museum waar een zaal aan hem gewijd is.¹⁶⁷ Ook de archeologische aandacht voor Massada blijft aanwezig. Zo zijn er het afgelopen jaar weer opgravingen geweest op Massada onder leiding van archeoloog Guy D. Stiebel. Hij wil het leven op Massada reconstrueren met behulp van nieuwe natuurkundige technieken.¹⁶⁸

Er zijn echter niet alleen positieve ontwikkelingen. De laatste tijd is er frictie binnen Unesco. Unesco wordt al langer van politieke belangen beschuldigd, zoals ook in *Erfgoeduniversum* werd opgemerkt.¹⁶⁹ Specifieker zijn de laatste tijd de spanningen tussen Unesco en Israël opgelopen. Unesco zou bevooroordeeld zijn ten opzichte van Israël, te zien aan de beschrijving van de tempelberg in Jeruzalem waarin alleen de Islamitische waarden worden besproken en de Joodse relatie tot tempelberg niet worden benoemd.¹⁷⁰ 'Following the shameful decision by Unesco members to deny history and ignore thousands of years of Jewish ties to Jerusalem and the Temple Mount, I have notified the National Commission for Unesco to suspend all professional activities with the international organization,' luidde de reactie van minister van Educatie Naftali Bennett. De spanning is zo hoog opgelopen, dat Amerikaanse president Trump heeft aangekondigd dat Amerika uit Unesco stapt vanwege de 'anti-Israel bias'.¹⁷¹ Israëls premier Netanyahu

¹⁶⁵ Ilana Fischer, 'A new museum at Masada', *Ynetnews.com* (versie 6 mei 2007),

<https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3396257,00.html> (19 december 2017).

¹⁶⁶ Ilai Timor, 'Masada tourists' favorite spot in Israel', *Ynetnews.com* (versie 8 april 2009),

<https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3698864,00.html> (19 december 2017).

¹⁶⁷ Gila Hurvitz, 'The Masada Museum in memory of Yigael Yadin', *The Institute of Archaeology. The Hebrew University of Jerusalem* (versie 14 april 2011),

http://archaeology.huji.ac.il/exhibitions/exhibit_Yadin.asp (19 december 2017).

¹⁶⁸ Ben Zion, Ilan, 'EXCLUSIVE. New archaeology shows "refugee camp," not just rebels, atop Masada', *The Forward* (versie 10 september 2017), <http://forward.com/news/382132/exclusive-new-archaeology-shows-refugee-camp-not-just-rebels-atop-masada/> (19 december 2017).

¹⁶⁹ Halbertsma, *Het erfgoeduniversum*, 105-106, 111.

¹⁷⁰ The Guardian, 'Israel suspends ties with Unesco over motion that downplays Jerusalem links. Netanyahu called draft resolution that uses Islamic names for Muslim and Jewish holy sites "absurd", as Israelis saw language as latest example of UN "bias"', *The Guardian* (versie 14 oktober 2016), <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/14/israel-unesco-resolution-jerusalem-palestine> (19 december 2017).

¹⁷¹ Peter Beaumont, 'Unesco: Israel joins US in quitting UN heritage agency over "anti-Israel bias" Trump administration has been preparing for a withdrawal from world heritage body for months, which Israeli PM praises as "brave and moral decision"', *The Guardian* (versie 12 oktober 2017),

reageerde hierop met: 'This is a brave and moral decision, because Unesco has become a theatre of absurd. Instead of preserving history, it distorts it.' Ook Israël zal uit Unesco stappen.

Conclusie

Uit het nominatiedocument is gebleken dat er is geprobeerd Josephus' vertelling als basis van het verhaal te nemen en het verhaal feitelijk te vertellen.

Tegelijkertijd wordt de terminologie van de zionisten en Yigael Yadin nog gehanteerd. De zionistische visies leven dus nog steeds voort, hoewel de auteurs weten dat er een 'mythe van Massada' is. De auteurs zijn zich bewust van de 'mythe' maar hangen deze 'mythe' tegelijk nog aan in hun terminologie.

Ook blijkt in dit nominatiedocument inderdaad dat er continuïteit wordt gesuggereerd, doordat er wordt gesproken van universele waarden voor Israël en de wereld. Massada wordt dus als statisch erfgoed neergezet terwijl het juist in de twintigste eeuw van betekenis is veranderd, zoals vastgesteld in hoofdstuk twee. Het Massadaverhaal is aangepast om bepaalde belangen te dienen. Zo heeft het door de geschiedenis gediend als een nationaal verhaal, een conservatieve rechtse vertelling en staat het nu, voor de groeiende toestroom van toeristen, symbool voor wereldwijde waarden.

Conclusie

De hoofdvraag van dit onderzoek was: 'Op welke wijze verhoudt de versie van de Massadalegende in het nominatiedocument uit het jaar 2000 zich tot de vertelling uit de primaire bronnen en de verschillende interpretaties uit de twintigste eeuw?' Het meest eenvoudige antwoord op deze vraag is: 'problematisch', maar er moet natuurlijk meer over worden gezegd.

Uit dit onderzoek is gebleken dat de Massadalegende een basis vindt in de primaire bronnen. Deze bronnen zijn wat betreft de archeologie enigszins beperkt en wat betreft de literatuur dubbelzinnig. De literatuur is dubbelzinnig, omdat Josephus de Massadalegende enerzijds als een extremistische uitspatting beschrijft, maar anderzijds ook met bewondert. Deze tweezijdigheid komt in de interpretaties van de twintigste eeuw echter niet terug. In deze periode werd het Massadaverhaal vaak eenzijdig beschreven als alleen heroïsch of extremistisch. Elke interpretatie vormt zo op haar eigen manier het Massadaverhaal, al naar gelang de politieke context. Uit dit onderzoek is gebleken dat de visie op het Massadaverhaal de politieke situatie sterk reflecteert. Ook de besproken auteurs gaan in dit onderzoek niet vrijuit, aangezien zij aantoonbaar zijn beïnvloed door hun achtergrond. De politisering van het Massadaverhaal begon toen Massada in de twintigste eeuw door socialisten met behulp van *invention of tradition* gebruikt ging worden om een *imagined community* te creëren. Toen de onzekerheid rondom het voortbestaan van Israël verdween, werd het verhaal geherinterpreteerd. Rechtse partijen gingen het als een traditioneel en religieus verhaal beschouwen, terwijl de linkse politiek het Massadaverhaal als extremistisch zag en zich verzette tegen deze rechtse 'mythe'. Deze ontwikkelingen worden ook zichtbaar in het Unesco nominatiedocument. De opstellers van dit document lijken enerzijds een nieuw vertrekpunt te zoeken door te erkennen dat het Massadaverhaal voor patriottistische doelen is gebruikt. Het nominatiedocument beschrijft het verhaal van Massada duidelijk als 'mythe'. Anderzijds houden de opstellers zich nog vast aan de patriottistische doelen door te claimen dat de Massadalegende een nationaal, heroïsch verhaal van wereldwijd belang is.

De primaire bronnen zijn in de twintigste eeuw ook onderhevig geweest aan verschillende interpretaties. Deze visies zijn terug te zien in de terminologie in

het nominatiedocument. Tegelijk wordt Josephus' vertelling als feitelijk betrouwbaar aanvaard, wat aansluit bij de ontwikkeling dat Josephus steeds meer op waarde wordt geschat en nauwkeurig wordt onderzocht.

Nu, zestien jaar nadat Massada werelderfgoed werd, staat ter discussie of Israël nog langer onderdeel van Unesco blijft. Erfgoed en werelderfgoed zijn, zoals blijkt uit dit onderzoek, geen vaststaande constructies, maar zijn veranderlijk en afhankelijk van politieke belangen. Massada weerspiegelt de ontwikkelingen in de Israëlische politiek en is daarom niet slechts een voorbeeld van *Outstanding National Value*. Waarschijnlijk zijn de politieke tendensen in nog veel meer voorbeelden van werelderfgoed te zien. Het zou daarom waardevol zijn andere nominatiedocumenten te analyseren om te onderzoeken hoe deze documenten politieke denkbeelden reflecteren.

Dit onderzoek is uiteindelijk uitgekomen op een voornamelijk politieke conclusie. Er is echter nog veel meer sociaal en historisch onderzoek naar Massada mogelijk. Het zou interessant zijn om te kijken hoe tegenwoordig de stand van zaken is ten aanzien van Ben-Yehuda's socialistische visie op de Israëlische samenleving. Verder was dit onderzoek vrij breed in opzet. Daarom is de archeologie vooral in zijn algemeenheid besproken, terwijl er tal van specialistische onderzoeken naar de vondsten mogelijk zijn. Ook de huidige situatie rondom werelderfgoed in Israël is zeer kort ter sprake gekomen, terwijl dit een interessant onderwerp zou zijn voor vervolgonderzoek. Werelderfgoed staat niet stil, maar wordt continu opnieuw gedeut, al naar gelang de politieke context. Wie weet hoe Massada in de toekomst beschouwd zal worden?

Literatuurlijst

Illustraties:

Israel National Commission for UNESCO, 'Plattegrond Massada', in: Israel National Commission for UNESCO, *Masada. Proposed World Heritage Site. By the State of Israel* (Jeruzalem 2000), aldaar 25.

'Munten jaar drie en vijf van de opstand', *foto*, uit: Aviram, Joseph, Gideon Foerster en Ehud Netzer (red.) *Masada I. The Yigael Yadin Excavations 1963-1965*, Plate 66-72.

Shankbone, David, 'Roman legionary (X Fretensis) castra at Masada, Israel, viewed from the fortress walls; constructed 72-73 AD.' *foto* (2007), https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Masada_Roman_Ruins_by_David_Shankbone.jpg (16 december 2017).

Shiva, Andrew, 'Aerial view of Masada in the Judean Desert with the Dead Sea in the Distance', *foto* (28 maart 2013), https://en.wikipedia.org/wiki/File:Israel-2013-Aerial_21-Masada.jpg (Geraadpleegd op 4 januari 2018).

World Heritage Convention, 'Masada (Israel) site_1040_001.jpg', *foto*, uit: *Nomination file* (2001), <http://whc.unesco.org/en/documents/114442> (2 december 2017).

Yadin, Yigael, 'Ostraca Ben Yair,' *foto*, uit: Yadin, Yigael, *Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand* (Londen 1966) 201.

Yigael Yadin, 'Sporen brand Massada,' *foto*, uit: Yadin, Yigael, *Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand* (Londen 1966)155.

Bronnenuitgaven:

Aviram, Joseph, Gideon Foerster en Ehud Netzer (red.), *Masada I. The Yigael Yadin excavations 1963-1965. Final reports* (Jeruzalem 1989).

Aviram, Joseph, Gideon Foerster en Ehud Netzer (red.) *Masada III. The Yigael Yadin excavations 1963-1965. Final reports* (Jeruzalem 1991).

Aviram, Joseph, Gideon Foerster en Ehud Netzer (red.) *Masada IV. The Yigael Yadin excavations 1963-1965. Final reports* (Jeruzalem 1994).

Aviram, Joseph, e.a. (red.) *Masada VIII. The Yigael Yadin excavations 1963-1965. Final reports* (Jeruzalem 2007).

Primaire literatuur:

Arutz Sheva Israelnationalnews.com, 'Masada part of World Heritage', (versie 8 november 2002), <http://www.israelnationalnews.com/Articles/Article.aspx/1540> (19 december 2017).

Bar-Elli, Daniel, *Israel National Commission for UNESCO. BI-Annual report 2000-2001* (Jeruzalem 2001).

Beaumont, Peter, 'UNESCO: Israel joins US in quitting UN heritage agency over "anti-Israel bias" Trump administration has been preparing for a withdrawal from world heritage body for months, which Israeli PM praises as "brave and moral decision"', *The Guardian* (versie 12 oktober 2017), <https://www.theguardian.com/world/2017/oct/12/us-withdraw-unesco-december-united-nations> (19 december 2017).

Ben Zion, Ilan, 'EXCLUSIVE: New archaeology shows "refugee camp," not just rebels, atop Masada', *The Forward* (versie 10 september 2017),

<http://forward.com/news/382132/exclusive-new-archaeology-shows-refugee-camp-not-just-rebels-atop-masada/> (19 december 2017).

Fischer, Ilana, 'A new museum at Masada', *Ynetnews.com* (versie 6 mei 2007), <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3396257,00.html> (19 december 2017).

The Guardian, 'Israel suspends ties with Unesco over motion that downplays Jerusalem links. Netanyahu called draft resolution that uses Islamic names for Muslim and Jewish holy sites "absurd", as Israelis saw language as latest example of UN "bias"', *The Guardian* (versie 14 oktober 2016), <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/14/israel-unesco-resolution-jerusalem-palestine> (19 december 2017).

Hasson, Nir en Noam Dvir, 'Israeli UNESCO head ousted for preserving heritage sites', *Haaretz* (versie 25 mei 2011), <https://www.haaretz.com/israeli-unesco-head-ousted-for-preserving-heritage-sites-1.363892> (19 december 2017).

Hurvitz, Gila, 'The Masada Museum in memory of Yigael Yadin', *The Institute of Archaeology. The Hebrew University of Jerusalem* (versie 14 april 2011), http://archaeology.huji.ac.il/exhibitions/exhibit_Yadin.asp (19 december 2017).

Israel National Commission for UNESCO, *Masada proposed world heritage site by the State of Israel* (Jeruzalem 2000).

Josephus, Flavius, *Bellum Judaicum (De Joodse oorlog)* (Rome circa 75 n.Chr.) vertaling G. A. Williamson (Middlesex 1969).

Timor, Ilai, 'Masada tourists' favorite spot in Israel', *Ynenews.com* (versie 8 april 2009), <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3698864,00.html> (19 december 2017).

Reuters, 'Massada Fort Joins UNESCO Heritage list', *Haaretz*
(versie 31 oktober 2002), <https://www.haaretz.com/news/masada-fort-joins-unesco-heritage-list-1.29724> (19 december 2017).

Sherwood, Harriet, 'Heat, dust and history in the sand as the riddle of Masada was uncovered', *Guardian* (versie 22 september 2013),
<https://www.theguardian.com/world/2013/sep/22/how-excavators-tackled-riddles-of-masada> (22 november 2017).

World Heritage Centre, 'WHC nomination documentation 1040.pdf' (16 december 2001) whc.unesco.org/en/list/1040/documents (4 januari 2018).

Secundaire literatuur

Aberbach, David, 'The Masada myth. Collective memory and mythology in Israel by Nachman Ben-Yehuda', *The British Journal of Sociology*, 48 (1997) 1, 150-151.

Anderson, Benedict, *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism* (Londen 2016).

Arnout, Anneleen, 'Lieux de mémoire. Erfgoed en geschiedenis', *Tijdschrift voor geschiedenis* 122 (2009)4, 538-549.

Assmann, Jan, *Cultural memory and early civilization. Writing, remembrance, and political imagination* (Cambridge, New York 2011).

Azaryahu, Maoz en Aharon Kellerman, 'Symbolic places of national history and revival. A study in Zionist mythical geography', *Transactions of the Institute of British Geographers* 24 (1999) 1, 109-123.

Bascom, William, 'The forms of folklore. Prose narratives', *The Journal of American Folklore* 78 (1965) 307, 3-20.

Bennet, Crystal M., 'Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand', *Man. New Series* 2(1967) 3, 469-470.

Ben-Yehuda, Nachman, *The Masada myth. Collective memory and mythmaking in Israel* (Jeruzalem 1995).

Cohen, Paul, 'The fall of Masada and modern Jewish memory', in: Cohen, Paul, *History and popular memory the power of story in moments of crisis* (New York 2014) 38-64.

Curran, John, 'Flavius Josephus in Rome', in: Pastor, Jack Pnina Stern en Menahem Mor (red.), *Flavius Josephus. Interpretation and history* (Leiden 2011) 65-86.

Dever, William G., 'Yigael Yadin (1917-1984). In memoriam', *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 256 (1984) 3-5.

Eisman, Michael, 'Review: Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand by Yigael Yadin (and Moshe Pearlman)', *American Journal of Archaeology* 71 (1967) 3, 324-325.

Green, Arnold H., 'History and fable, heroism and fanaticism. Nachman Ben-Yehuda's the Masada myth,' in: John F. Hall and John W. Welch, *Masada and the world of the New Testament* (Provo 1997) 403-424.

Halbertsma, Marlite en Marieke Kuipers, *Het erfgoeduniversum. Een inleiding in de theorie en praktijk van cultureel erfgoed* (Bussum 2014).

Hamilton, R.W., 'Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand by Y. Yadin and Moshe Pearlman', *The Journal of Roman Studies* 57(1967)1.

Hobsbawm, Eric, *The invention of tradition* (Cambridge 2012).

Kohl, Philip L. en Fawcett, *Nationalism, politics and the practice of archaeology* (Cambridge 1996).

Lendering, Jona, 'Josephus', *Livius* (versie 5 juni 2017),
<http://www.livius.org/articles/person/josephus/> (1 december 2017).

Mason, Steve, *A history of the Jewish war 66-74* (Cambridge 2016).

Mason, Steve, 'Josephus's Judean War', in: Chapman, Honora Howell, en Zuleika Rodgers, *A companion to Josephus* (Chichester 2016) 13-35.

Nora, Pierre, ed., *Realms of Memory: Rethinking the France Past* (New York 1996).

Poorthuis, M. J. H. M., *De Joodse groeperingen ten tijde van Jezus. Oorsprong, inhoud en relatie tot Jezus* ('s-Hertogenbosch 1989).

Schwartz, Barry, 'The Masada myth. Collective memory and mythmaking in Israel. By Nachman Ben-Yehuda', *American Journal of Sociology* 102 (1997) 4, 1222- 1224.

Schwartz, Barry, Yael Zerubavel, Bernice M. Barnett and George Steiner Source, 'The recovery of Masada. A study in collective memory', *The Sociological Quarterly* 27(1986)2, 147-164.

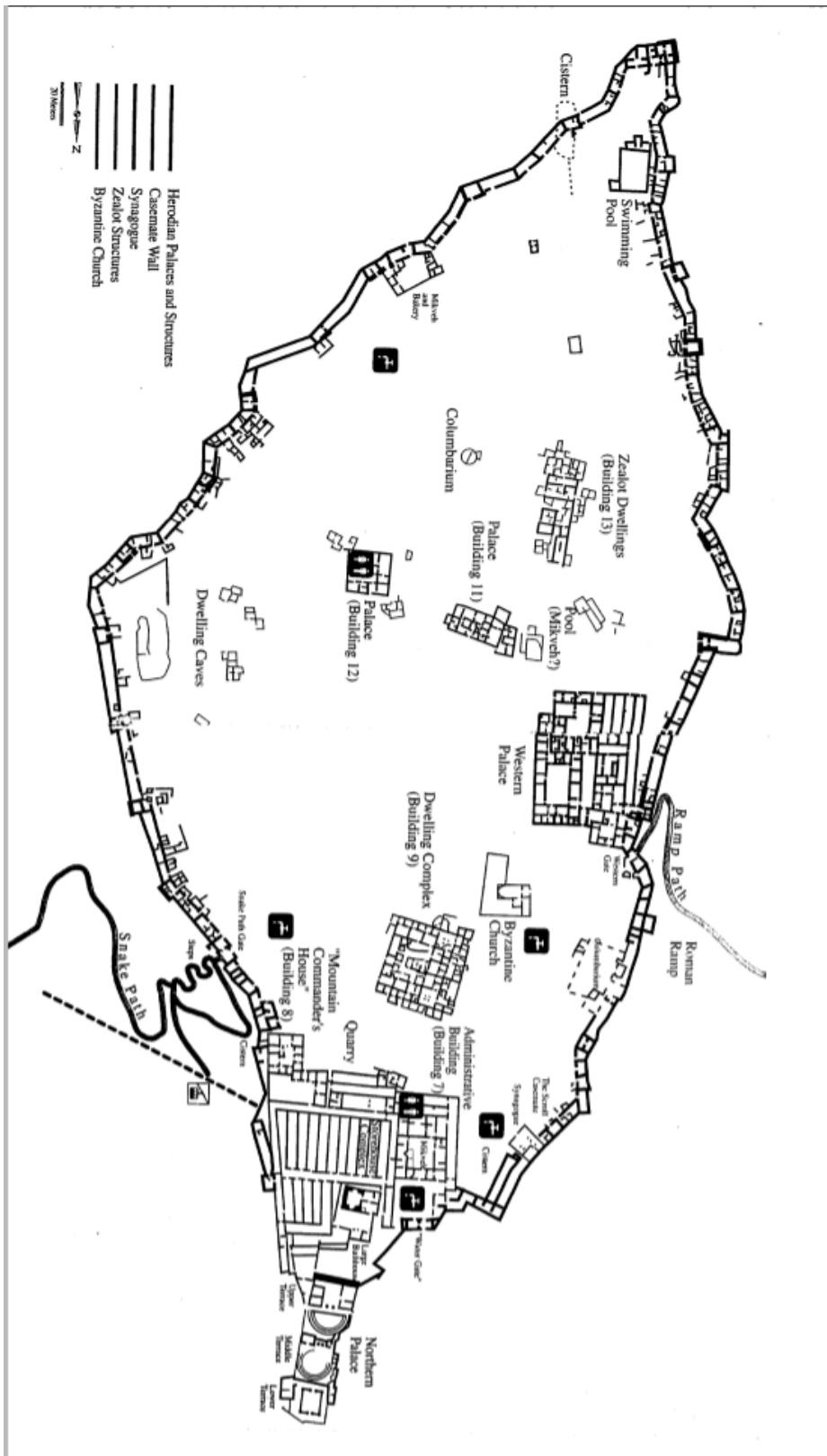
Schwartz, Daniel R., 'From Masada to Jotapata. On Josephus in twentieth-century Hebrew scholarship', in: Chapman, Honora Howell, en Zuleika Rodgers, *A company to Josephus in his world* (Chichester 2016) 419- 439.

Smallwood, Mary E., 'Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand', *The Classical review* 17(1967) 2, 228-229.

- Smith, Morton, 'Zealots and Sicarii, Their origins and relation', *The Harvard Theological Review* 64 (1971)1, 1-19.
- Solomon, Norman, *Historical dictionary of Judaism* (Lanham 2015, derde druk).
- Stern, Ephraim, Ayelet Lewinson-Gilboa en Joseph Aviram, *The new encyclopedia of archaeological excavations in the Holy Land III* (Jeruzalem 1993).
- Thackerey, H. St. John, *Josephus. The man and the historian* (New York 1967).
- Trigger, Bruce C., 'Alternative archaeologies. Nationalist, colonialist, imperialist', *Man. New Series* 19 (1984)3, 355-370.
- W., D. J., 'Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand', *Bulletin of the School of Oriental and African studies* 30 (1967)1, 241.
- Yadin, Yigael, *Masada Herod's fortress and the Zealots' last stand* (Londen 1966).
- Zeitlin, Solomon, 'Masada and the Sicarii', *Jewish Quarterly Review* 55 (1965) 4, 299- 317.

Bijlagen:

1. Plattegrond Massada.¹⁷²

¹⁷² 'Plattegrond Massada', in: Israel National Commission for UNESCO, *Masada. Proposed World Heritage site. By the State of Israel* (Jeruzalem 2000), aldaar 25.

2. 'Table 8.1. Elements of the Masada historical narrative in history textbooks for young adults: around ninth grade'.¹⁷³

164

Table 8.1. Elements of the Masada Historical Narrative in History Textbooks for Young Adults: Around Ninth Grade

Textbook	1 Escape from Jerusalem	2 Nature of Sicarii	3 Ein Gedi massacre	4 Sicarii on Masada	5 Elazar's two speeches	6 Describing suicide on Masada	7 Mention of seven survivors	8 Length of siege and war	9 Battles on and around Masada	10 Number of people on Masada
Grazovsky 1900	-	(Zealots)	-	-	-	+	+	3 years	fighting	1000
Hecht 1904	-	-	-	-	-	-	-	fighting	-	
Blank & Kitcher 1933	-	-	-	-	-	+	3 years	-	a few	
Zeldes 1935	-	+	-	-	-	+	2½ years	fighting	-	
Weingarten & Teuber 1936	-	+	-	-	-	+	3 years	fighting implied	-	
Hazan 1939	-	-	-	-	-	+	2½ years	-	-	
Zura & Spivak 1950	-	-	-	-	+	+	3 years	fighting	960	
Avivi & Perksi 1951	-	+	-	-	+	+	3 years	-	960	
Avivi & Perksi 1955	+	+	-	-	+	+	2½ years	-	-	
Shochat 1956	-	-	-	-	-	+	-	ferce resistance	battalion	
Dubnov 1958	+	+	-	-	-	+	4 months	fight implied	-	
Ahia & Harpaz 1959	-	+	-	+	-	+	2½ years	-	-	
Zabludovski & Immanuel 1959	+	+	-	+	-	+	2½ years	fight implied	1000	
Avidor & Spivak 1960	-	-	-	-	-	+	long time	fight hinted	-	
Hendel 1961	+	+	-	-	-	+	3 years implied	-	960	
Shmueli 1963	-	+	-	+	-	+	2½ years	fighting	-	
Argov & Spivak 1963	-	-	-	-	-	+	3 years	fight hinted	battalion	
Ahia & Harpaz 1968	-	-	-	+	-	+	-	heroic fight	-	
Rapoport 1976	-	-	-	-	+	+	8 months	-	960	
Shavit 1983	-	-	-	-	-	+	-	-	-	
Shamir 1988	-	-	-	-	-	+	-	-	-	
Summary	-	-	-	-	-	+	-	-	-	
	81	62	100	86	87	5	43	Only two sources (10%) use "months"	43	57
% -	19	38	0	14	14	95	53		57	29
% +										

¹⁷³ Nachman Ben-Yehuda, 'Table 8.1 Elements of the Massada Historical Narrative in History Textbooks for Young Adults: around Ninth Grade,' in: Nachman Ben-Yehuda, *The Masada myth. Collective memory and mythmaking in Israel* (Jerusalem 1995) 164.